

La casa: un afer de família a l'Hospitalet dels noranta

MIREIA MASCARELL I LLOSA

CENTRE D'ESTUDIS DE L'HOSPITALET.

ANTROPÒLOGA. GRUP D'ESTUDIS SOBRE FAMÍLIA I PARENTIU, UB

Les famílies a l'Hospitalet, com a la resta d'Europa, han experimentat significatives transformacions als darrers decennis, produint-se una diversificació de les formes residencials, passant-se d'un model familiar hegemònic fonamentat en el matrimoni i la unió indissoluble de la parella –la família nuclear– a la coexistència de diverses formes de relació i convivència. Tots aquests canvis, d'una manera o d'una altra, afecten les necessitats d'habitatge que tenen les persones (d'accés per primer cop, de canvi, de millora, etc.) que, alhora, estan condicionades per l'evolució del mercat immobiliari. Un mercat immobiliari força rígid que, sumat a la poca versatilitat de les polítiques públiques d'habitatge, provoca que les famílies hagin de desenvolupar estratègies específiques per tal de donar resolució a les noves necessitats que es presenten. La casa esdevé, llavors, un afer de família que pot arribar a mobilitzar diversos membres del grup de parents i amics i convertir-se temporalment en l'eix instrumental de les relacions de parentiu, sobretot en determinades etapes del cicle vital, com ara el moment de l'emancipació dels joves.

En aquest article farem una anàlisi de les llars i les estructures familiars de l'Hospitalet dels anys noranta¹. Veurem com les realitats familiars actuals presenten una gran diversitat pel que fa a les necessitats residencials, i ens aproparem a algunes de les estratègies que les famílies desenvolupen per conduir els processos de transformació familiar al llarg de la seva vida.

1. Les noves famílies. Canvis en les estructures i en les formes de convivència

Als darrers anys han estat freqüents les informacions que a través dels mitjans de comunicació ens arriben preconitzant la crisi de la institució familiar. Com posa en relleu l'antropòleg Xavier Roigé (1996a), la comparació de les dades dels anys cinquanta i seixanta amb les del moment actual posa de manifest l'existència de transformacions demogràfiques aparentment radicals a la majoria de països occidentals. Transformacions tals com el decreixement progressiu de la natalitat, la davallada de les taxes de nupcialitat, l'envelliment de la població, o l'augment de noves formes de convivència (famílies monoparentals, recompostes, etc.), entre d'altres. La idea d'una crisi de la família sovint es presenta com a conseqüència d'un major nivell d'indivi-

---

¹ Basat en el treball de recerca "Família i habitatge a l'Hospitalet de Llobregat", desenvolupat entre els anys 1996 i 1997, gràcies a la concessió d'una *Beca L'Hospitalet*, de l'Ajuntament de l'Hospitalet. I des del 1998, amb el suport del Departament d'Universitats, Recerca i Societat de la Informació de la Generalitat de Catalunya. Es pot consultar a l'Arxiu Municipal i al CEL'H.

dualisme entre la societat, que tindria repercussions directes sobre les estructures provocant una pèrdua del sentiment d'implicació col·lectiva i conduint, per tant, al desenvolupament de relacions conjugals precàries (Comas d'Argemir, 1993). En realitat, però, el que està passant és que una part de la població assisteix a canvis importants en les formes familiars hegemòniques i que, en lloc de preguntar-se com funcionen i què representen, se'ls vincula directament a una dissolució dels vells valors, amb les connotacions negatives que molt sovint van incorporades als conceptes de tradició i modernitat.

La legalització del divorci el 1981 posava fi a una etapa. A partir d'aquest moment, la unió conjugal via matrimonial deixava de ser monopoli de l'Església i condició indispensable per a la formació de parelles. D'aquesta manera, la família basada en el llaç conjugal indissoluble, orientada cap a la reproducció i dependent d'un sol salari aportat per l'home, poc a poc va anar perdent hegemonia. La incorporació massiva de la dona al mercat de treball remunerat, la generalització en la utilització de mètodes contraceptius i la possibilitat del divorci han estat factors decisius per redefinir els patrons de vida familiar (Comas d'Argemir, 1993).

D'aquesta manera, assistim a la successió d'una sèrie de canvis socials, producte de les noves condicions de vida que, per tal de resumir, podríem sintetitzar en els següents punts: 1) el descens general de la nupcialitat; 2) l'increment de l'edat mitjana al matrimoni; 3) una àmplia difusió de les parelles cohabitants; 4) l'augment dels divorcis a tots els països; i, 5) una davallada important de les taxes de natalitat (Roigé, 1996b). Aquestes modificacions demogràfiques i socials han tingut importants conseqüències en la forma i l'estructura que presentaran les famílies en aquest final de segle. En definitiva, el que s'està produint és el canvi d'un model únic de família a una diversitat i una heterogeneïtat de models.

Els canvis en les estructures

Centrem-nos ara en els indicadors que defineixen els canvis en les estructures familiars. Aquests indicadors queden representats per set situacions en les quals es fa especialment notable la manifestació de les modificacions que es produeixen en les famílies: a) l'augment del nombre de persones que viuen soles; b) el retard de l'edat d'emancipació juvenil; c) l'increment del nombre de parelles de fet (o cohabitants); d) la postergació de l'edat al primer matrimoni; e) l'increment del nombre de divorcis; f) l'augment de les famílies monoparentals; i, g) el descens de les taxes de natalitat.

En primer lloc, i tal i com demostren les dades recollides per Inés Alberdi en *l'Informe sobre la situació de la família en Espanya* (1995), en el transcurs de vint anys s'ha duplicat el nombre de persones que viuen soles. Si el 1970, hi havia a tot l'Estat 660.400 persones que vivien soles –que representaven un 7,46% del total de llars–, el 1991 aquesta xifra havia assolit l'11,11%, és a dir, un nombre d'1.278.400 llars. En el context de Catalunya, per exemple, la majoria dels solitaris són persones d'edat avançada (vídues o solteres), en molts casos membres residuals de grups residencials que

s'han descompost. Per tant, és difícil que en aquests casos es pugui tractar de formes familiars alternatives (Roigé, 1996a). En canvi, en el context europeu, aquestes llars presenten composicions força diferents, sobretot en els països del nord i el centre d'Europa. A Suècia, per exemple, es donen percentatges de solitaris propers al 40%, que encara divergeixen en gran mesura dels que es donen en països com Espanya o Portugal, a l'entorn del 14% segons les dades de l'*Eurostat* per al 1995.

En un altre nivell, assistim al progressiu retard de l'edat d'emancipació dels joves respecte al nucli familiar d'origen, amb el consegüent perllongament de l'etapa juvenil, cosa que implica una contribució econòmica i de serveis per part dels pares que s'estén en el temps. Segons les dades de la *Encuesta Sociodemogràfica 1991* per a Catalunya, el moment de l'emancipació s'ha anat posposant al llarg dels darrers decennis. Si dels nascuts abans del 1931, el 34,4% es van emancipar entre els 25 i els 29 anys, dels nascuts entre el 1961 i el 1970 tan sols es va emancipar en aquest període l'11% del total. De la mateixa manera, si dels nascuts abans del 1931, l'1,4% continua vivint amb els seus pares, dels nascuts després del 1970, ho fa el 99,3%. Aquesta situació actual contrasta molt amb la situació dels anys seixanta, en què es donaven dinàmiques totalment contràries, de manera que els joves d'aquell moment buscaven alternatives que els allunyessin del fort grau d'autoritarisme, les convencions i els tabús que caracteritzaven la vida familiar. La ruptura generacional es canalitzava mitjançant el procés ràpid d'independització, que es veia afavorit per una situació econòmica favorable, amb un mercat laboral en contínua expansió que, en definitiva, facilitava la sortida dels joves de la casa familiar, tant a través del matrimoni, de la residència solitària, en grup o en parella (Comas d'Argemir, 1993). A mitjan anys setanta, es produeix una forta crisi econòmica que començarà a manifestar-se en importants modificacions socials, algunes de les quals encara observem avui en dia. D'aquesta manera, la incorporació dels joves al mercat laboral s'anirà fent cada cop més difícil, fet que tindrà repercussions immediates sobre la capacitat d'estalvi i autonomia dels joves, i conduirà al retard progressiu del procés d'emancipació. Segons Dolors Comas d'Argemir (1993), els adults acaben vivint més temps a casa dels pares on, en principi, tenen resoltes les principals necessitats materials i organitzatives de la vida quotidiana. Però, de fet, no es pot simplificar dient que el tema econòmic sigui l'únic causant d'aquesta situació. Com acabem de dir, les relacions entre pares i fills cada cop són menys autoritàries, i això fa que la coexistència resulti més fàcil i la crisi no esdevingui un procés excessivament traumàtic; la major permissivitat pel que fa a activitats, horaris, consum, ús dels espais familiars i percepció de la sexualitat facilita l'allargament de l'etapa de convivència amb els pares.

Un dels canvis recents de què s'ha parlat més darrerament és el de la formació de parelles que no es constitueixen mitjançant el matrimoni, i que s'han vingut a denominar *parelles de fet o cohabitants*. Tot i les dificultats per localitzar-les estadísticament, sabem que a Catalunya el nombre de parelles de fet encara té una minsa presència en l'univers de formes familiars. Segons Alberdi (1995), aquesta pauta està relacionada amb el debilitament del nuviatge tradicional i la generalització de les relacions sexuals prematrimonials. No cal veure les parelles de fet com una resposta a la pretesa situa-

ció de crisi que travessa el matrimoni, ja que el que es produeix en realitat no és una marginació del matrimoni sinó una pauta que tendeix al seu retard. Al nostre país, moltes de les parelles cohabitants ho són només provisionalment, com succeeix entre molts joves per als quals la convivència conjunta representa una mena de casament a prova. A més, el que es posa en qüestió no és la concepció de la vida en parella, ja que se segueix basant en un cert compromís sexual i en les responsabilitats respecte als fills. Dintre de les parelles de fet, també hem de citar l'emergència o, més ben dit, visualització social, de les parelles de fet homosexuals, que comencen a obtenir reconeixement social.

Fa un moment parlàvem del retard en l'edat al primer matrimoni quan ens referíem al relaxament de les pautes d'emancipació juvenil. A Catalunya, s'ha produït un important increment de l'edat al primer matrimoni. Si el 1975 els homes es casaven cap als 26 anys, ara ja ho fan superats els 28. En el cas de les dones, aquest increment s'ha produït d'una forma més notable, passant dels 22 als 26 anys el 1991 (Anuari Estadístic de Catalunya, 1997). Molt possiblement, aquesta diferència entre homes i dones és a causa de l'augment de la representació femenina en el terreny del treball remunerat, que fa que elles retardin l'accés al matrimoni mentre consoliden la seva posició en el món professional. De fet, també el nombre de matrimonis ha experimentat un important descens, i a Catalunya s'ha passat dels 45.865 matrimonis celebrats per cada 1.000 habitants l'any 1975 als 30.745 l'any 1995 (Anuari Estadístic de Catalunya, 1997).

Un altre dels indicadors dels canvis en l'estructura familiar és l'increment del nombre de divorcis. Des del 1981, any en què es va incorporar a la legislació espanyola, la possibilitat de finalitzar el matrimoni mitjançant el divorci, se n'ha anat consolidant la pràctica, cosa que ha suposat un canvi important en la concepció del model matrimonial i que ha afavorit l'aparició de noves estructures de convivència familiar. Tot i que en un primer moment es va pensar que l'aplicació d'aquesta llei tindria conseqüències alarmants d'increment sense mesura del nombre de divorcis, les dades demostren que els processos de separació i divorci produïts en aquests anys reflecteixen que s'ha donat una evolució bastant moderada. De fet, s'ha de tenir en compte que al nostre país la ruptura matrimonial ha de fer-se en dues fases: primer s'ha de sol·licitar la separació i, passats entre un i cinc anys, es pot sol·licitar i obtenir el divorci. Segons l'Anuari Estadístic de Catalunya 1997, el 1986 es van produir a Catalunya 5.253 separacions i 4.304 divorcis. El 1995 aquesta xifra havia augmentat a 9.732 per als casos de separacions i a 7.681 el nombre de matrimonis dissolts mitjançant el divorci. Malgrat això, si bé el divorci ha anat incrementant-se als darrers anys, també cal dir que les últimes dades confirmen la seva tendència a l'estabilització. Si comparem aquestes dades o les espanyoles, que es mouen a l'entorn de 0,7 divorcis per cada 1.000 habitants el 1991, amb les tendències d'altres països, veiem que a excepció d'Itàlia, que presenta les taxes més baixes (0,4), la resta de països d'Europa tenen taxes de divorci més elevades. Només cal comparar la taxa espanyola, de 2 divorcis per cada 10 matrimonis amb, per exemple, la dels Estats Units d'Amèrica del Nord, on se'n divorcien 2 de cada 3, o la de França, amb 1 de cada 3 (Roigé, 1996b). El matrimoni sembla haver passat a convertir-se en una institució al servei de l'individu.

Algunes de les conseqüències que es poden derivar de l'augment del nombre de separacions i divorcis són, per exemple, l'increment de la possibilitat que els fills dels matrimonis trencats visquin un temps en situació de monoparentalitat. També és probable que aquests fills arribin a formar part d'una nova família en la qual, potser, hauran de conviure amb adults i/o amb altres fills, amb els quals abans no tenien vincles de parentiu. El nou emparellament dels separats, per matrimoni o per cohabitació, forma les denominades *famílies recompostes*, que poden presentar formes molt diverses. Es tracta, sense cap dubte, de noves realitats familiars que presenten, almenys en un primer moment, una major complexitat de les relacions de convivència. Tal i com suggereix Xavier Roigé (1996b), es tracta de realitats familiars que fascinen molts investigadors socials, ja que es tracta de models altament flexibles on les relacions familiars i les d'amistat s'entrecreuen, i on els vincles de parentiu no estan clarament delimitats, com ho prova el fet que no existeixin termes específics per designar els diferents individus que conformen la unitat familiar.

Una altra de les constants de les noves situacions familiars és l'increment de les famílies monoparentals, que representen al voltant del 7% de les llars europees i el 8% de les espanyoles, tot i que hi ha països en què la seva presència és més elevada, com és el cas del Regne Unit, amb un 9% de grups residencials monoparentals (Roigé, 1996b). Quan hom es refereix a famílies monoparentals, pensem sovint en una forma residencial relacionada amb les noves realitats familiars, tot i que al nostre país la major proporció que presenten aquestes famílies no és fruit d'una elecció deliberada sinó de la viduitat. Malgrat tot, i tal i com es preveu el futur de les famílies, no seria estrany que en pocs anys els nuclis monoparentals estiguessin formats, bàsicament, per famílies que han passat per un procés de ruptura o, per exemple, per un increment del nombre de mares solteres. Segons Lluís Flaquer (1997), al cens català de 1991 apareixen unes 158.000 llars monoparentals, de les quals un 83% estan formades per una mare sola amb fills, mentre que el cas de les llars monoparentals formades pel pare i els fills representa el 17% del total.

Però un dels aspectes de què s'ha parlat més als darrers anys, que té importants conseqüències sobre les estructures familiars, ha estat sense cap dubte la davallada dels índexs de fecunditat i el retardament de la maternitat. Tal i com indica al seu treball Dolores Comas d'Argemir (1997), el 1975 es produïren a Espanya 669.378 naixements (cosa que representa una taxa de 2,78 fills per dona) mentre que el 1991 la xifra s'havia reduït a 395.989 naixements (1,34 fills per dona). En pocs anys, doncs, hi ha hagut una davallada brusca i intensa de la natalitat. Cap als anys noranta, Espanya té una de les fecunditats més baixes d'Europa, només superada per Itàlia, amb una taxa de l'1,26. Si a Catalunya el 1975 van néixer 110.336 nens, el 1995 aquesta xifra s'havia reduït als 53.809 (Anuari Estadístic de Catalunya). Una altra dada important és que la maternitat cada vegada es produeix més tard, normalment després d'uns anys de convivència. Si a Catalunya el 1975 la major part de naixements del primer fill es van produir abans que es complís el primer any de matrimoni, actualment es va confirmant la tendència a esperar un parell o tres anys de matrimoni per tenir el primer fill. Actualment, a l'estat espanyol, l'edat mitjana de la maternitat s'ha anat retardant i se

situa a l'entorn dels 29,07 anys. Segons Roigé (1996b), la forta reducció de la natalitat que experimenta tot Europa i especialment Espanya és explicada amb freqüència per causes exògenes (com la difusió de la contracepció, la incorporació de la dona al treball assalariat², les dificultats econòmiques o la manca de polítiques familiars que permetin fer front a les elevades despeses de criança dels fills), sense tenir en compte que, malgrat tot, la majoria de parelles desitgen tenir fills, però que el que en realitat ha canviat és la significació de la infància en relació a la parella conjugal, arbitrando un equilibri entre els projectes de la parella i les necessitats dels fills. Segons la demògrafa Anna Cabré (1993), el descens de la natalitat que es viu actualment forma part d'una etapa conjuntural que en el futur proper tendirà a recuperar-se.

En definitiva, tots aquests canvis es concreten en l'aparició i la reconfiguració de les diverses formes de convivència, que cada cop es caracteritzen més per la preeminència de l'afectivitat en la construcció de les relacions conjugals. L'èmfasi principal ja no se situa en la institucionalització de la parella, sinó que se situa en la recerca d'una autenticitat en la relació amorosa i, d'aquesta manera, la pèrdua de l'amor pot implicar la dissolució de la parella. Segons Dolors Comas d'Argemir (1993), una diferència fonamental entre el vell model familiar i les noves parelles parteix del fet que abans la finalitat i el sentit del matrimoni era la reproducció, per la qual cosa l'eix central de la família no era la parella, sinó els fills. En canvi, pel que fa a les noves parelles, la major concentració afectiva roman en el vincle conjugal, i aquesta és una de les raons per les quals es considera que els fills s'han de tenir quan són desitjats, objectiu que se sol relacionar amb el fet d'haver aconseguit certs nivells de benestar mutu i d'equilibri personal.

L'emergència d'aquesta valoració de l'autonomia dels membres de la parella pot tenir conseqüències, per exemple, en l'exercici de l'autoritat, la divisió del treball o la negociació diària. És a dir, que es poden modificar els rols. La inserció massiva de la dona al mercat laboral remunerat ha tingut un clar impacte sobre les dinàmiques familiars, i sobre la diferenciació dels rols masculí i femení i els seus efectes en el funcionament intrafamiliar i extrafamiliar. Malgrat tot, i encara que l'extensió del treball femení ha tingut múltiples conseqüències per a la vida familiar, molts estudis assenyalen com aquesta incorporació no s'ha vist suficientment acompanyada amb canvis en el paper dels membres de la parella, per exemple, en relació a la criança dels fills o la cura dels pares vells, que encara segueixen sent una parcel·la important del treball de les dones en l'àmbit domèstic (Roigé, 1996a). A més, les conseqüències del treball femení en la vida familiar també es manifesten en relació a les dinàmiques demogràfiques. Així, el calendari de naixements tendeix a ajustar-se als projectes professionals de les dones, que esdevenen mestresses i reguladores de les funcions reproductores, sense oblidar que el treball assalariat també els pot proporcionar més autonomia econòmica (Comas d'Argemir, 1997).

---

² La presència de la dona al mercat de treball remunerat no és un fenomen nou d'aquest segle, però sí que ho són algunes de les seves característiques definidores, com l'accés massiu de dones de les classes mitjanes al món laboral. Així, sempre que en el text ens referim a l'accés de la dona a l'àmbit del treball remunerat, ho fem en aquest sentit.

2. Llars i estructures familiars a l'Hospitalet

A partir d'ara, ens centrarem en la representació que tenen aquestes noves famílies en la ciutat de l'Hospitalet, sobretot fixant-nos en quatre formes concretes de convivència que aglutinen una part important de la població i de les quals no es disposa, encara, de tota la informació necessària³. A continuació, doncs, oferim les primeres dades sobre edats i estat civil de la població del municipi⁴ del *Cens de Població 1991*. Per tal de donar una estructura novedosa a la interpretació de les dades, n'hem basat l'anàlisi en quatre formes de convivència: els solitaris (persones que viuen soles), els nuclis monoparentals (un pare o una mare amb fills que viuen sols o bé amb altres persones), les parelles de fet o cohabitants (les parelles que han no formalitzat la seva unió) i les persones divorciades o separades que s'han tornat a unir, com a mínim per segona vegada, formant el que s'ha anomenat famílies recompostes.

Però abans cal fer una mirada a l'estructura general que presenten els nuclis familiars a l'Hospitalet de Llobregat. En definitiva, el que volem demostrar és el fet que en aquesta ciutat es reproduïxen les mateixes dinàmiques familiars, i en representacions percentuals similars a les que s'observen per a la resta de municipis de l'àrea metropolitana de Barcelona. Malgrat que en aquesta anàlisi incidirem especialment en la comprovació i la interpretació de l'existència de les noves formes de convivència, cal recordar que el tipus de llar majoritari a l'Hospitalet continua sent el de les parelles conjugals amb fills, que representen el 51,55% del total de llars, seguides de les parelles sense fills, que suposen el 18,18%, i que sumades i valorades en relació al volum de població que contenen, suposarien la concentració del 75% del conjunt de ciutadans.

A la següent taula podem veure com es distribueixen els diferents tipus de llars i la població que contenen a la ciutat de l'Hospitalet de Llobregat. Per a la seva correcta lectura, cal tenir en compte que en el conjunt de llars monoparentals només s'hi s'inclouen les que contenen la convivència d'un pare o una mare amb els seus fills sense altres persones, ja que aquestes famílies que contenen altres persones –que poden ser parents o no– les hem considerat incloses en el conjunt de nuclis extensos. En la categoria de llars múltiples, estan representades les llars que contenen dos o més nuclis de convivència.

---

³ Es tracta de nuclis que no apareixen reflectits als Anuaris Estadístics publicats per l'Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat.

⁴ El mes de novembre de 1997, el Departament d'Estudis de l'Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat encara no disposava d'aquestes dades, que van haver de ser expressament sol·licitades a l'Institut d'Estadística de Catalunya. Encara que l'Ajuntament disposava d'alguna dada fragmentada, només emprarem les de l'IEC per no desvirtuar-ne l'anàlisi barrejant fonts.

Taula 1

NOMBRE DE LLARS I PERSONES SEGONS EL TIPUS DE NUCLI. 1991

	Nombre de llars		Nombre de persones	
	Nombre	%	Nombre	%
solitaris	9.676	11,27	9.676	3,60
sense nucli monoparentals	1.730	2,02	4.015	1,49
mare amb fills	5.095	5,94	12.990	4,84
pare amb fills	1.000	1,17	2.575	0,96
parella sense fills	15.604	18,18	31.208	11,62
amb fills	44.246	51,55	169.581	63,13
extenses	6.913	8,05	30.369	11,31
múltiples	1.564	1,82	8.199	3,05
Total	85.828		268.613	

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya.

Els nuclis formats per una sola persona

Segons les dades del *Cens de 1991*, a l'Hospitalet de Llobregat es comptabilitzen un total de 9.676 llars on viu una sola persona, la qual cosa significa que en relació a la resta de llars de la ciutat té una representació percentual de l'11,27%. Aquest percentatge sembla força alt si el comparem amb d'altres percentatges dels diversos tipus de nucli existents. Així, si els solitaris representen l'11,27% de les llars de la ciutat, el 18,18% són parelles sense fills i el 51,55% parelles amb fills. Malgrat tot, si considerem el nombre de persones que impliquen aquests percentatges de llars, veiem que la població que viu sola en un habitatge no és més que del 3,6% del total de la població, contrastant aquest cop amb més contundència amb el percentatge de persones que viuen en nuclis conjugals amb o sense fills, que representen el 74,75% de la població, és a dir, les tres quartes parts dels ciutadans de l'Hospitalet de Llobregat.

Tenint com a punt de partida la constatació que en el context de Catalunya la majoria dels solitaris són persones d'edat avançada (en molts casos membres residuals de grups residencials que, amb el temps, s'han anat desfent), fixem-nos ara en quina és la població solitària a la ciutat, centrant-nos especialment en la seva estructura per edats i estat civil.

En referència a les diferències que s'observen entre els homes i les dones segons l'edat, es percep una característica força important en la tònica de representació de les llars unipersonals en períodes d'edats concrets. En general, fins a l'edat de 60 anys es

dóna un percentatge bastant més elevat d'homes sols que no pas de dones. De fet, dels 25 als 59 anys, els homes presenten percentatges entre el 7,5% i el 10% del total d'aquest grup, mentre que les dones en la mateixa franja d'edat es mouen al voltant del 2% i el 3%, tot i que a partir dels 50 anys ja se'n comença a produir l'increment. Entre els 60 anys i els 75 anys, el percentage de dones solitàries augmenta considerablement i arriba a presentar percentatges entre el 12,7% i el 18%. A partir dels 75 anys, tant el nombre d'homes com el de dones experimenta un important descens i se situa en nivells força equiparats, tot i que les dones segueixen tenint una major representació. Si a aquest fet s'afegeix que el nombre total de dones suposa una xifra de més del doble del d'homes, encara es fa més exagerada la diferència entre els uns i les altres. Tot plegat, el fet que el nombre de dones sigui superior al d'homes i es centri en les edats més avançades és el resultat directe d'una constatació demogràfica: que les dones tenen una esperança de vida més llarga que els homes.

Però aquest fet només és parcialment aclaridor, ja que en aquest cas faria falta confirmar si aquesta població segueix les dinàmiques de Catalunya i la resta de l'Estat, on aquest grup es compon bàsicament de dones vídues. Dels 3.018 homes que viuen sols, més de la meitat (1.606) són solters, i es concentren, sobretot, en la franja d'edats entre els 25 i els 60 anys. A partir dels 60 anys i fins als 85 aproximadament, la quarta part dels homes són vidus. De la resta de població masculina que viu sola, el nombre de casats representa més del doble del de divorciats, fet que es pot explicar per la minsa proporció de persones que utilitzen els recursos juridicolgals, com la separació o el divorci, per conduir i tramitar els processos de ruptura dels nuclis conjugals. De tota manera, cal tenir en compte que el nombre de separats és força superior, fet que faria plantejar la possibilitat que als propers anys es podrien concloure alguns d'aquests tràmits de divorci. Pel que fa a la població femenina solitària (6.495), el percentatge més elevat es concentra en els casos de viduïtat, és a dir, un total de 4.491 dones. A continuació, seguirien les 1.404 dones solteres i, ja amb una representació percentual molt més baixa, anirien les dones casades, separades o divorciades. D'aquesta forma, partint de la confirmació de la rellevància numèrica de dones en estat de viduïtat, és comprensible que entre els 60 i els 84 anys es centri la major part de dones soles. Aquestes dades les interpretem com que les dones tenen més tendència a viure en parella durant la major part de la seva vida, i només cap als darrers anys del seu cicle vital presenten la forma de llar unipersonal, no com a resultat d'una opció de vida intencionada sinó com a conseqüència de la mort del cònjuge. En definitiva, podem afirmar que les dones passen la major part de la seva vida en parella, i per aquest fet es podria considerar que moltes de les que presenten situacions de solteria, divorci o separació estan, així, en procés d'espera per entrar o reincorporar-se al mercat matrimonial i que, per tant, moltes viuen soles només temporalment, fins que són introduïdes en nous nuclis familiars. Una altra de les hipòtesis que s'esmenten per explicar el major volum de dones que viuen soles fa referència a la suposició que les dones són més autònomes que els homes, els quals a partir dels 80 anys presentarien taxes més elevades de recoresidència, és a dir, d'acollida en llars o en les cases d'altres parents, normalment, els fills. Podem observar en les taules, la distribució dels homes i les dones que viuen sols, segons l'edat i l'estat civil.

Taula 2
HOMES SOLITARIS SEGONS EDAT I ESTAT CIVIL. 1991

	Solter	Casat	Vídu	Separat	Divorciat	Total
0 a 4	0	0	0	0	0	0
5 a 9	0	0	0	0	0	0
10 a 14	0	0	0	0	0	0
15 a 19	0,50	0	0	0	0	8
20 a 24	6,04	1,81	0	0,70	0	104
25 a 29	15,07	11,19	0	8,07	2,97	299
30 a 34	10,27	11,91	0,13	12,28	13,86	248
35 a 39	9,40	10,47	0,27	15,44	18,81	245
40 a 44	10,34	6,86	0,13	11,23	17,82	236
45 a 49	12,08	9,75	0,27	7,02	9,90	253
50 a 54	9,34	7,22	2,40	10,53	9,90	228
55 a 59	10,34	10,11	6,14	12,28	6,93	282
60 a 64	8,90	10,47	11,48	9,12	6,93	291
65 a 69	4,48	7,58	19,49	7,02	5,94	265
70 a 74	1,37	5,42	19,09	4,21	3,96	196
75 a 79	1,12	4,33	18,42	1,40	0,99	173
80 a 84	0,31	1,44	12,82	0,35	0	106
85 a 89	0,37	1,08	7,61	0	1,98	68
90 i més	0,06	0,36	1,74	0,35	0	16
Total	1.606	277	749	285	101	3.018

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya.

Taula 3
DONES SOLITÀRIES SEGONS EDAT I ESTAT CIVIL. 1991

	Soltera	Casada	Vídua	Separada	Divorciada	Total
0 a 4	0	0	0	0	0	0
5 a 9	0	0	0	0	0	0
10 a 14	0	0	0	0	0	0
15 a 19	0,78	0	0	0	0	11
20 a 24	6,05	1,49	0,11	1,28	1,03	98
25 a 29	10,40	9,29	0,11	6,84	7,22	199
30 a 34	9,54	6,32	0,11	8,55	20,62	196
35 a 39	7,26	6,69	0,09	3,42	14,43	146
40 a 44	6,41	1,12	0,18	1,28	4,12	108
45 a 49	6,34	4,09	0,36	4,27	6,19	132
50 a 54	5,70	4,83	1,65	8,55	11,34	198
55 a 59	8,26	11,90	6,21	14,53	19,59	480
60 a 64	12,04	15,24	12,83	13,25	7,22	824
65 a 69	10,47	20,82	20,69	15,38	7,22	1.175
70 a 74	7,98	7,43	21,64	8,55	0	1.124
75 a 79	4,77	8,18	19,73	8,12	0	994
80 a 84	3,13	1,49	11,40	3,85	1,03	570
85 a 89	0,78	1,12	4,07	2,14	0	202
90 i més	0,07	0	0,82	0	0	38
Total	1.404	269	4.491	234	97	6.495

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya.

Els nuclis monoparentals

Segons l'Institut d'Estadística de Catalunya, el 1991 hi havia a la ciutat de l'Hospitalet de Llobregat 6.095 llars monoparentals, de les quals només 1.000 eren encapçalades per un home. En relació al total de llars, aquesta xifra representa un percentatge del 7,11%, força baix si es compara amb els percentatges de llars amb nuclis conjugals (69,73%) o, fins i tot, de solitaris (11,27%). D'aquestes llars monoparentals, el 83,59% estan formades per una dona amb els seus fills, davant del 13,41% dels nuclis que són encapçalats per un home. En referència a l'estat civil, es constata que, tant en el cas dels homes com en el cas de les dones, es donen percentatges força elevats de monoparentals constituïdes a partir del trencament d'altres nuclis conjugals, encara que, com ja hem dit, el nombre de dones és molt més gran en tots els casos. D'altra banda, no podem oblidar que el gruix més important de la composició de les llars monoparentals és producte de la mort del cònjuge, assolint la xifra de 4.294 els casos de monoparentals on l'estat civil del pare o la mare és la viduïtat (recordem que el total de llars

monoparentals sense altres persones és de 6.095). A les taules podem veure com es distribueixen en cada cas segons l'edat i l'estat civil del pare o la mare.

Les dades que hem utilitzat fins ara en l'anàlisi són les dels nuclis monoparentals on el pare o la mare viuen amb els seus fills sense conuiu amb altres persones. Però també hi ha un nombre important de monoparentals on coniuuen més persones. Així, el nombre de nuclis formats per la mare amb els fills més altres persones assoleix un total de 760, i en el cas dels pares, de 161 nuclis. I, per tant, les dades finals prenen una imatge força més compacta, i ens fan referir que a l'Hospitalet de Llobregat existeixen un total de 7.016 llars monoparentals.

Taula 4

NOMBRE DE LLARS MONOPARENTALS SEGONS EDAT I ESTAT CIVIL DEL PARE. 1991

Pares sols amb fills sense altres persones						
	Solter	Casat	Vídu	Separat	Divorciat	Total
10 a 14	0	0	0	0	0	0
15 a 19	0	0	0	0	0	0
20 a 24	11,36	1,60	0	0	0	8
25 a 29	13,64	2,66	0	5,17	0	17
30 a 34	29,55	4,79	0,65	12,07	2,50	42
35 a 39	6,82	11,70	1,31	12,07	15,00	55
40 a 44	6,82	14,89	3,53	21,55	17,50	90
45 a 49	9,09	14,89	6,81	16,38	17,50	110
50 a 54	6,82	17,55	8,51	13,79	17,50	124
55 a 59	9,09	8,51	20,68	10,34	17,50	197
60 a 64	2,27	11,17	16,10	5,17	2,50	152
65 a 69	4,55	7,98	13,35	1,72	10,00	125
70 a 74	0	2,66	7,20	1,72	0	62
75 a 79	0	0,53	9,03	0	0	70
80 a 84	0	1,06	7,46	0	0	59
85 a 89	0	0	3,93	0	0	30
90 i més	0	0	1,44	0	0	11
Total	44	188	764	116	40	1.152

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya.

Taula 5

NOMBRE DE LLARS MONOPARENTALS SEGONS EDAT I ESTAT CIVIL DE LA MARE. 1991

Mares soles amb fills sense altres persones						
	Soltera	Casada	Vídua	Separada	Divorciada	Total
10 a 14	0	0	0	0	0	0
15 a 19	3,98	0,57	0	0,22	0	21
20 a 24	15,42	3,41	0,14	2,21	1,73	111
25 a 29	15,17	10,80	0,45	7,61	4,91	220
30 a 34	19,15	12,88	0,96	17,42	17,92	399
35 a 39	12,44	10,80	2,18	16,32	22,54	410
40 a 44	8,46	12,88	4,65	17,20	18,21	485
45 a 49	4,98	13,83	7,20	13,89	14,74	524
50 a 54	5,72	10,80	10,06	9,92	8,38	554
55 a 59	2,99	9,85	12,83	7,72	7,80	614
60 a 64	3,98	4,55	13,63	2,76	2,60	555
65 a 69	2,74	3,98	11,93	1,87	1,16	474
70 a 74	1,99	2,65	11,53	0,99	0	438
75 a 79	1,74	1,89	9,92	0,88	0	375
80 a 84	0,75	0,57	8,19	0,44	0	299
85 a 89	0,50	0,38	4,39	0,55	0	164
90 i més	0	0,19	1,95	0	0	70
Total	402	528	3.530	907	346	5.713

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya.

Fa un moment dèiem que les llars monoparentals estan encapçalades fonamentalment per dones vídues, tot i que també es donen percentatges considerables de mares separades i divorciades, cosa que ens porta a pensar que en aquest cas no se sol tractar de les noves famílies de què parlàvem en l'apartat precedent, d'una banda, perquè són majoritàriament producte de la viduitat, i de l'altra, perquè molt sovint es tracta de famílies extenses on conviuen tres generacions, com passa amb els nuclis que, tot i que són monoparentals, hi ha la neta, la mare i l'àvia. Precisament, a la taula 6 podem verificar que realment són molts els casos en què aquestes llars contenen relacions de parentiu que impliquen la coexistència de diverses generacions.

Taula 6

RELACIÓ DE PARENTIU AMB LA PERSONA PRINCIPAL. LLARS QUE CONTENEN AQUESTA RELACIÓ DE PARENTIU

	pare amb fills + altres persones		mare amb fills + altres persones	
	nombre	%	nombre	%
cònjuge o parella (home)	0	0	0	0
cònjuge o parella (dona)	0	0	0	0
fill	85	22,02	424	24,16
filla	97	25,13	417	23,76
pare	17	4,40	34	1,94
mare	27	6,99	245	13,96
sogre	2	0,52	5	0,28
sogra	22	5,70	26	1,48
gendre	7	1,81	4	0,23
nora	1	0,26	10	0,57
nét	19	4,92	126	7,18
néta	35	9,07	132	7,52
germà o cunyat	16	4,15	68	3,87
germana o cunyada	6	1,55	76	4,33
altre parent	9	2,33	54	3,08
altra parenta	24	6,22	54	3,08
servei domèstic home	0	0	0	0
servei domèstic dona	2	0,52	3	0,17
hoste	2	0,52	17	0,97
hostessa	1	0,26	1	0,06
altre home	6	1,55	37	2,11
altra dona	8	2,07	22	1,25
Total	386		1.755	

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya.

Si treballem més a fons les dades sobre el nombre total de monoparentals, tant les que comparteixen residència amb altres persones com les que no, encara podem extreure'n algunes hipòtesis més. En primer lloc, però, el que cal advertir és que, quan hom pretén analitzar aquestes informacions, el que es posa en relleu de seguida és la dificultat d'interpretar la morfologia i l'estructura d'aquestes llars segons les variables de l'edat i l'estat civil, ja que si hom es vol referir a la dona dintre de la llar, es troba que pot ocupar diverses posicions, es pot tractar de la filla, de la mare o de l'àvia, entre d'altres. De tota manera, sí que es pot fer una lectura, si més no intuïtiva, en referència a les dones separades i divorciades que formen aquestes llars, que com podem comprovar a la taula 7, tenen edats compreses entre els 35 i els 60 anys, per la qual cosa podem aventurar que probablement aquestes siguin les persones que encapçalen algunes de les llars monoparentals.

Taula 7

DONES QUE VIUEN EN LLARS MONOPARENTALS SEGONS EDAT I ESTAT CIVIL. 1991

	Soltera	Casada	Vídua	Separada	Divorciada	Total
0 a 4	3,15	0	0	0	0	128
5 a 9	6,58	0	0	0	0	267
10 a 14	13,13	0	0	0	0	533
15 a 19	21,54	1,41	0,02	0	0	883
20 a 24	18,80	3,36	0,10	1,42	0,55	802
25 a 29	10,25	7,60	0,29	5,66	4,96	545
30 a 34	5,72	10,78	0,84	15,77	17,08	546
35 a 39	4,88	10,25	1,98	16,38	20,66	576
40 a 44	4,31	13,07	4,28	18,40	19,28	680
45 a 49	3,30	13,25	6,81	14,86	15,15	696
50 a 54	2,64	11,84	9,80	10,01	9,09	716
55 a 59	2,37	11,48	12,65	8,90	8,82	810
60 a 64	1,50	5,12	13,80	3,44	3,03	712
65 a 69	0,71	5,12	11,91	1,82	1,10	578
70 a 74	0,34	2,30	11,62	1,11	0,28	525
75 a 79	0,39	2,83	10,55	1,21	0	485
80 a 84	0,27	0,71	8,51	0,51	0	376
85 a 89	0,10	0,53	4,64	0,51	0	206
90 i més	0	0,35	2,20	0	0	94
Total	4.058	566	4.182	989	363	10.158

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya.

Pel que fa als homes, la dificultat d'anàlisi és la mateixa que al cas anterior. Malgrat tot, sí que se subratlla que, a les llars monoparentals encapçalades per un home, l'estat civil més nombrós és el de solter, cosa que sembla que indicaria que aquestes persones no ocupen generalment la posició del pare amb fills segons el model presentat de monoparentalitat, sinó que es tractaria, amb tota seguretat, dels fills, ja que es presenta com poc probable que aquests homes joves solters visquin amb els seus fills en un nucli monoparental, fet que, en canvi, sí que seria més normal entre les dones, fruit de l'opció de tenir fills com a mares solteres. En general, però, se seguiria la mateixa pauta de distribució que en el cas de les dones.

Taula 8

HOMES QUE VIUEN EN LLARS MONOPARENTALS SEGONS EDAT I ESTAT CIVIL. 1991

	Solter	Casat	Vídu	Separat	Divorciat	Total
0 a 4	2,08	0	0	0	0	21
5 a 9	3,86	0	0	0	0	39
10 a 14	11,29	0	0	0	0	114
15 a 19	18,71	1,00	0	0	0	191
20 a 24	23,86	2,50	0	0	0	246
25 a 29	17,62	3,00	0	1,67	0	186
30 a 34	7,62	7,50	0,25	11,67	0	108
35 a 39	4,16	7,00	0,86	12,50	13,51	83
40 a 44	3,86	13,50	3,33	20,83	16,22	124
45 a 49	2,77	15,00	7,14	16,67	21,62	144
50 a 54	1,39	17,50	9,24	15,00	16,22	148
55 a 59	1,49	8,50	20,81	10,83	16,22	220
60 a 64	0,40	13,50	16,75	5,83	5,41	176
65 a 69	0,50	7,00	14,16	2,50	10,81	141
70 a 74	0,20	3,00	7,14	1,67	0	68
75 a 79	0,20	0,50	8,37	0,83	0	72
80 a 84	0	0,50	6,90	0	0	57
85 a 89	0	0	3,45	0	0	28
90 i més	0	0	1,60	0	0	13
Total	1.010	200	812	120	37	2.179

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya.

Les parelles de fet o cohabitants

Si als casos anteriors apuntàvem la dificultat de quantificació de llars per la inadequació de les enquestes i les dades estadístiques en la recollida d'informació sobre la presència de certes formes familiars entre la població, en el cas de les parelles cohabitants aquesta dificultat és especialment notable. A nivell general, recordem que, segons el *Cens de Població 1991*, a Catalunya es comptabilitzaven unes 54.000 parelles de fet, que representarien el 3,83% del total de parelles.

Intentem ara analitzar la presència d'aquesta forma de convivència a l'Hospitalet de Llobregat a partir de les dades que recullen l'estat civil dels cònjuges membres de la parella. En aquesta anàlisi tindrem en compte les parelles amb fills i les parelles sense fills, tant si viuen soles o amb d'altres persones; així mateix, també inclourem les llars amb dos o més nuclis, és a dir, les llars múltiples, que presentin aquesta forma de relació conjugal.

A l'Hospitalet de Llobregat, a partir de la relació de les dades que poseïm on queden reflectits els estats civils de cadascun dels membres de la parella, es pot parlar de l'existència de 1.997 parelles de fet, que representarien el 2,96% del total de parelles, i se situarien, doncs, en un nivell lleugerament inferior a l'observat per al conjunt de Catalunya. De tots els casos en què es confirma la convivència de dues persones sense la formalització matrimonial, el 37,26% dels casos es tracta de dues persones solteres, seguides de la unió d'un home casat amb una dona soltera, tal i com es pot comprovar a la taula.

Taula 9

ESTAT CIVIL DELS MEMBRES DE LA PARELLA SEGONS ELS TIPUS DE LLAR. 1991

		parelles sense fills		parelles amb fills		amb 2 nuclis o més		Total
		sense altres pers.	amb altres pers.	sense altres pers.	amb altres pers.	sense altres pers.	amb altres pers.	
solter	+ soltera	2,55	2,87	0,51	0,52	3,04	2,85	744
	+ casada	0,18	0,61	0,11	0,23	0,77	2,03	115
	+ vídua	0,16	0,08	0,08	0,02	0,26	0	65
	+ separada	0,19	0,38	0,16	0,20	0,31	0	121
	+ divorciada	0,20	0,23	0,13	0,11	0,15	0	97
casat	+ soltera	0,19	0,23	0,23	0,18	0,88	1,22	162
	+ casada	95,13	94,02	97,90	97,86	93,25	93,50	65.396
	+ vídua	0,10	0,23	0,05	0,16	0,05	0	49
	+ separada	0	0	0,02	0	0,10	0	11
	+ divorciada	0,01	0	0,03	0,02	0	0	15
vidu	+ soltera	0,07	0	0,02	0	0,05	0	23
	+ casada	0,03	0,15	0,01	0,02	0,10	0	12
	+ vídua	0,20	0,15	0,10	0,02	0,21	0,41	80
	+ separada	0,03	0	0,01	0,05	0	0	13
	+ divorciada	0,01	0	0,01	0	0	0	5
separat	+ soltera	0,37	0,30	0,13	0,11	0,31	0	131
	+ casada	0,01	0	0,01	0	0,10	0	8
	+ vídua	0,08	0,15	0,04	0,14	0	0	37
	+ separada	0,14	0,08	0,20	0,16	0,21	0	120
	+ divorciada	0,03	0,15	0,05	0,02	0,05	0	28
divorciat	+ soltera	0,22	0,38	0,09	0,14	0,05	0	85
	+ casada	0,01	0	0,01	0	0	0	4
	+ vídua	0,03	0	0,02	0	0	0	14
	+ separada	0,02	0	0,03	0,02	0	0	18
	+ divorciada	0,07	0	0,06	0,02	0,10	0	40
Total		15.369	1.322	44.082	4.433	1.941	246	67.393

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya.

Fixem-nos ara en la relació entre els estats civils dels cònjuges i la seva edat. En un primer nivell d'observació, destaca especialment la tendència que tenen els homes d'aparellar-se amb dones solteres, excepte en el cas dels vidus que ho fan majoritàriament amb dones del mateix estat civil. Així, la unió entre solters representa el 37,26%, i la unió en general de dones solteres amb homes casats, separats i divorciats representa el 18,93% del total. Pel que fa a les edats, veiem com les parelles formades per solter i soltera solen donar-se, sobretot, en etapes de la vida més joves, entre els 20 i els 34 anys de l'home, mentre que en el segon cas assenyalat, la convivència es produeix en gran mesura quan l'home ja té entre els 25 i els 54 anys. I en relació a l'edat de la dona, quan s'uneix a un solter, també es concentra el màxim percentatge en les edats més joves. En el cas que aquesta dona soltera s'uneixi a un home casat, separat o divorciat, aquest fet, però, se sol avançar uns cinc anys en referència a l'edat en què s'uneix l'home, és a dir, que la dona tindria entre els 20 i els 39 anys. De totes aquestes constants, es desprenen dues dinàmiques força clares. D'una banda, que les dones solen formar parella a edats més joves que no pas els homes. De l'altra, que ells mostren tendències de preferència per unir-se a les dones joves i solteres i no a d'altres dones de més edat que ja han viscut anteriors relacions de parella. A la taula 9 es pot observar com es manifesten aquestes característiques.

Per acabar, podríem destacar un altre fet molt interessant, lligat a la preferència dels homes per les dones joves. Si observem a la taula 9 el total de vidus i solters units en parelles de fet, ressalta el fet que hi hagi el doble d'homes solters amb vídues (65) que d'homes vidus amb dones solteres (23). A primer cop d'ull, aquestes dades sembla que desvirtuarien el que acabem de confirmar quant a les preferències en la tria de company o companya. Però aquest nombre només es pot quantificar quan es relaciona amb el nombre total de vidus i vídues que hi ha a la ciutat, i si es fan els càlculs percentuals oportuns, el que fan aquestes xifres és confirmar la tendència que l'home normalment s'emparella amb dones solteres, ja que el 0,9% dels homes vidus conviuen amb solteres, mentre que només el 0,5% de les dones vídues tenen per parella un home solter.

Taula 10

ESTAT CIVIL DELS MEMBRES DE LES PARELLES SEGONS EDATS. 1991

	Segons l'edat de l'home					Segons l'edat de la dona				
	home solter + dona ...					home solter + dona ...				
	soltera	casada	vídua	separ.	divorc.	soltera	casada	vídua	separ.	divorc.
15 a 19	3	5	0	1	0	36	1	0	0	0
20 a 24	137	6	2	8	3	226	4	2	6	4
25 a 29	275	13	3	33	31	242	14	2	28	2
30 a 34	162	10	6	28	32	101	11	3	35	32
35 a 39	53	15	5	21	15	55	13	0	21	20
40 a 44	43	10	7	14	10	24	16	10	12	2
45 a 49	22	13	9	4	2	13	12	6	6	7
50 a 54	13	19	11	3	1	12	10	6	5	2
55 a 59	9	9	8	5	1	9	13	10	1	2
60 a 64	10	8	7	3	1	9	9	9	2	2
65 a 69	10	4	4	0	0	10	4	6	4	0
70 a 74	5	2	3	0	1	3	4	1	1	0
75 a 79	2	0	0	1	0	3	1	8	0	0
80 i més	0	1	0	0	0	1	3	2	0	0
Total	744	115	65	121	97	744	115	65	121	97

	Segons l'edat de l'home					Segons l'edat de la dona				
	home casat + dona ...					home casat + dona ...				
	soltera	casada	vídua	separ.	divorc.	soltera	casada	vídua	separ.	divorc.
15 a 19	0	16	0	0	0	4	84	0	0	0
20 a 24	2	695	2	0	0	18	1.967	1	1	0
25 a 29	8	4.189	1	1	0	31	5.515	1	0	2
30 a 34	25	6.061	2	1	2	25	6.682	3	2	4
35 a 39	21	6.620	5	2	6	17	7.256	7	4	2
40 a 44	14	7.665	9	1	2	20	8.424	6	1	5
45 a 49	23	8.432	6	2	3	18	8.439	4	1	0
50 a 54	22	7.819	2	3	1	9	7.116	3	1	1
55 a 59	20	7.871	7	1	0	10	7.099	7	1	0
60 a 64	7	6.145	6	0	0	7	5.419	8	0	0
65 a 69	12	4.649	4	0	0	2	3.848	4	0	1
70 a 74	7	2.583	4	0	0	1	2.079	2	0	0
75 a 79	1	1.611	1	0	0	0	1.025	1	0	0
80 i més	0	1.040	0	0	1	0	443	2	0	0
Total	162	65.396	49	11	15	162	65.396	49	11	15

	Segons l'edat de l'home					Segons l'edat de la dona				
	home vidu + dona ...					home vidu + dona ...				
	soltera	casada	vídua	separ.	divorc.	soltera	casada	vídua	separ.	divorc.
15 a 19	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
20 a 24	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0
25 a 29	1	0	1	0	0	2	0	2	0	0
30 a 34	4	2	2	0	0	5	2	4	1	2
35 a 39	1	1	5	1	2	3	1	5	3	0
40 a 44	1	1	5	1	1	2	3	6	0	2
45 a 49	2	2	9	1	0	3	1	6	3	1
50 a 54	3	2	7	2	0	2	2	10	2	0
55 a 59	3	0	7	2	1	0	0	10	0	0
60 a 64	2	2	15	3	0	3	1	14	0	1
65 a 69	3	0	12	1	1	1	1	8	1	0
70 a 74	1	0	7	1	0	1	0	10	1	0
75 a 79	0	0	6	1	0	0	1	3	0	0
80 i més	2	2	4	0	0	0	0	1	1	0
Total	23	12	80	13	5	23	12	80	13	5

	Segons l'edat de l'home					Segons l'edat de la dona				
	home separat + dona ...					home separat + dona ...				
	soltera	casada	vídua	separ.	divorc.	soltera	casada	vídua	separ.	divorc.
15 a 19	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0
20 a 24	1	0	0	0	0	21	0	1	1	0
25 a 29	14	0	2	8	1	35	1	1	12	1
30 a 34	33	1	0	19	3	25	1	1	35	18
35 a 39	24	3	3	19	9	25	2	3	18	5
40 a 44	23	2	2	29	7	9	1	4	27	1
45 a 49	17	0	3	17	3	3	2	7	19	2
50 a 54	8	1	10	17	0	2	0	3	5	0
55 a 59	2	1	6	7	3	3	0	4	2	0
60 a 64	2	0	3	3	1	3	0	5	1	0
65 a 69	3	0	2	1	0	1	1	2	0	1
70 a 74	0	0	2	0	1	0	0	3	0	0
75 a 79	3	0	3	0	0	1	0	3	0	0
80 i més	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Total	131	8	37	120	28	130	8	37	120	28

	Segons l'edat de l'home					Segons l'edat de la dona				
	home divorciat + dona ...					home divorciat + dona ...				
	soltera	casada	vídua	separ.	divorc.	soltera	casada	vídua	separ.	divorc.
15 a 19	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
20 a 24	0	0	0	0	0	9	1	0	2	1
25 a 29	5	0	0	0	1	26	1	0	1	2
30 a 34	17	0	1	5	6	24	2	0	4	12
35 a 39	25	1	0	4	11	12	0	2	6	13
40 a 44	13	2	1	2	4	7	0	4	2	4
45 a 49	13	1	3	2	6	3	0	0	1	2
50 a 54	3	0	2	2	5	0	0	2	1	2
55 a 59	6	0	4	1	4	2	0	3	0	3
60 a 64	2	0	2	1	2	1	0	0	0	1
65 a 69	1	0	1	0	1	1	0	3	0	0
70 a 74	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
75 a 79	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
80 i més	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Total	85	4	14	18	40	85	4	14	18	40

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya.

Divorci, separació i famílies recompostes

A continuació ens centrarem en la representació que té el divorci i la separació en el conjunt de la població de la ciutat a partir de la quantificació de les unions posteriors amb altres persones per formar noves parelles. El 1991 a l'Hospitalet de Llobregat es comptabilitzen 306 parelles cohabitants en les quals l'home, la dona o tots dos són divorciats que, per tant, procedeixen d'un procés anterior de ruptura conjugal, cosa que significa que la parella actual és, com a mínim, la seva segona unió sentimental. Pel que fa a les parelles amb algun membre o els dos membres separats, sumen un total de 487. Tant en el cas dels separats com en el cas dels divorciats, les seves unions es consoliden amb la presència de fills, representant aquesta forma familiar complexa el 65% dels casos. Això vol dir que es tracta de famílies recompostes que, com ja hem definit en l'apartat anterior, són aquells nuclis formats per persones que provenen, o bé l'un o tots dos cònjuges, d'una relació anterior. No disposem de les dades necessàries per saber si els fills es tenen en comú o són aportats per cada membre de la parella a la nova relació; el que sí que queda clar, però, és el seu pes en el conjunt de nuclis de convivència de l'Hospitalet, ja que suposen un total de 793 parelles cohabitants que confirmen l'existència de parelles anteriors.

Pel que fa a les relacions entre els cònjuges, el més usual és que es tracti d'homes solters amb dones separades o divorciades joves i de mitjana edat, d'homes separats amb dones solteres o separades i d'homes divorciats amb solteres. Per tal de fer-li més

entenedora la lectura, remetem el lector a la taula 9, on podrà analitzar la representació d'aquesta forma familiar de la qual encara se sap tan poc.

Moltes vegades aquestes noves formes familiars tenen necessitats en referència a l'habitatge que poden no presentar-se mai en altres tipus de nuclis, i que posen en relleu la necessitat d'estudiar i analitzar quins són els seus requeriments per tal que aquestes estructures puguin veure satisfetes les seves demandes d'habitatge. Només a tall d'exemple i partint de l'anàlisi que acabem d'efectuar, podem confirmar que actualment a la ciutat de l'Hospitalet viuen 774 famílies recompostes, només comptant les formes per parelles amb fills que viuen en llar d'un sol nucli. Això vol dir que es tracta de formes de convivència més complexes i desconegudes, i que presenten noves necessitats que fins al moment no s'havien manifestat. Un cas ben clar podria ser, per exemple, el d'una família on conviuen la parella, algun fill tingut en comú, algun fill del matrimoni anterior de la dona, i a la qual s'afegeix temporalment algun altre fill que viu amb l'anterior parella de l'home. Ja d'entrada, es poden manifestar importants necessitats d'espai per allotjar aquests amplis grups i, en un segon nivell, en la conveniència de disposar d'un espai en el qual ubicar el fill que s'hi incorpora per temporades, en dies alterns o els caps de setmana. Però aquest cas no és una excepció, ja que en el cas de les monoparentals, per exemple, també es podria convertir en un problema important que el membre de la parella que no viu amb els fills, però que té un règim de visites permanent o de custòdia compartida, hagués de desplaçar-se molt lluny de la casa on té el fill pel fet de no poder trobar un habitatge a l'abast més a prop. Aquestes només són algunes de les problemàtiques que es poden presentar en relació a l'extensió d'aquestes formes familiars en el conjunt de la població, i que presentaran en un futur pròxim la necessitat urgent de ser avaluades, inclosos els seus nous requeriments en les polítiques d'habitatge que es vulguin presentar d'aquí en endavant.

3. Relacions familiars i xarxes de parentiu

Com dèiem quan ens referíem als canvis en les formes de convivència, malgrat l'augment de l'individualisme i la nuclearització que es produeix en els grups familiars, les xarxes de parentiu segueixen exercint les seves funcions de suport i atenció als seus membres, tal i com han fet d'antany. El que ha canviat, doncs, no ha estat la força amb què les famílies porten a terme les seves relacions d'ajuda, sinó la forma que prenen les seves actuacions, que amb el temps s'han anat modificant i readaptant a les noves necessitats socials.

Però, què són les xarxes de parentiu? Com funcionen? Qui les mobilitza i amb quins propòsits? Les xarxes de parentiu, com la majoria de termes que fan referència a realitats socials i culturals, són difícils de definir en poques línies⁵. La realitat de les xarxes

---

⁵ Emprant un llenguatge quotidià, podríem dir que les xarxes de parentiu són els entramats que formen les relacions entre parents (ho podem imaginar com si les relacions fossin fils -línies- que uneixen els individus), que podran contenir fils més o menys gruixuts entre les persones segons el tipus de relacions que mantinguin i també formar nusos allà on la relació és més estreta. Tot i que aquesta imatge "tèxtil" de la xarxa pot presentar molts problemes, permet fer una aproximació visual al concepte que volem emprar.

entre parents és molt complexa, i, a més, la seva visualització representa des de l'inici una de les principals dificultats. D'una banda, perquè la seva extensió sovint es perd en el temps i l'espai (les persones poden ser capaces de reconèixer centenars de parents), i, de l'altra, perquè es tracta de relacions que se solen produir dins l'esfera d'allò privat i que solen quedar inserides dins de la quotidianitat, passant inadvertides fins i tot als propis actors.

De fet, un dels factors que més condiona la comprensió de les xarxes es troba en la pròpia naturalesa del parentiu. El parentiu constitueix un entramat de relacions dotat de continuïtat simbòlica, del qual la flexibilitat és la principal característica, i també el principi de selectivitat mitjançant el qual unes persones se senten més unides que unes altres. I per això el parentiu té una capacitat d'adaptació tan gran i, per tant, de llarga durada (Comas d'Argemir, 1997). Atesa la flexibilitat i la capacitat de les xarxes, cal pensar que no només compliran funcions afectives i rituals. També actuaran com a xarxes de recursos fonamentals per als individus. Es tracta, doncs, de relacions a través de les quals es canalitzen diverses formes d'ajut i suport (que poden incloure des de la transferència de béns i serveis fins a la cura de persones dependents), que se solen activar en moments crítics per a la vida individual o col·lectiva (crisis econòmiques, migracions, etc.) i també en determinades etapes del cicle de vida.

Cal recordar que la família ultrapassa la fragmentació i la delimitació dels grups residencials, de manera que, tant si els parents viuen a la mateixa casa com si ho fan en residències separades, o fins i tot allunyades, la cohesió i la tensió de la xarxa pot continuar sent extraordinàriament forta. Com diu Xavier Roigé (1998), *"Preparats per funcionar quan sigui necessari, els llaços familiars funcionen com una família extensiva, que es concreten en diferents estratègies residencials susceptibles de canviar en funció de les possibilitats econòmiques de cada grup, de les seves necessitats de força de treball, de l'organització de l'atenció dels seus membres amb necessitats d'assistència i dels aspectes conjunturals de caràcter socioeconòmic i demogràfic"*.

4. Estratègies familiars en relació a l'habitatge

En aquest apartat veurem algunes de les estratègies que es desenvolupen en relació a l'habitatge. Cadascuna parteix de necessitats específiques, i en la seva resolució intervenen diversos membres de la família, que empraran els instruments més adequats per a cada cas. Ens fixarem, en primer lloc, en la proximitat residencial, que és una de les estratègies més generalitzades entre una bona part de la població. També volem fer èmfasi, però, en les transferències de béns, la transferència del propi habitatge, i el recurs a la coresidència i a la recoresidència.

La proximitat residencial

La proximitat residencial és una de les estratègies clàssiques de les xarxes de parentiu. De fet, és lògic pensar que, a major proximitat, més possibilitats de donar o rebre

suport dels familiars. Si més no, aquesta és una de les raons que sembla que justificaria l'elevada taxa de proximitat que es constata en les estadístiques. Ja a les enquestes fetes als anys setanta a França sobre les xarxes familiars, es posava en relleu fins a quin punt els adults resten prop dels seus ascendents, tant en termes de distància entre els llocs de residència com en les freqüències de les trobades. Per als anys noranta, Le Gall i Martin (1995) observen com el 55% dels pares amb tutela resideixen a menys de 25 km. dels propis pares, i que només el 20% se'n troben allunyats a més de 100 km.

Segons l'*Encuesta Sociodemográfica 1991*, al volum sobre Catalunya, el 54% dels catalans que no viuen amb els seus pares ho fan al mateix municipi, i només el 21% viuen en una província diferent. Pel que fa a la població nascuda a Catalunya, el 66% tenen el pare al mateix municipi, el 68% la mare, i només el 10% resideixen en una altra província. Finalment, a l'*Enquesta de la Regió Metropolitana de Barcelona 1990*, es posa en relleu que el 33% dels habitants desitjarien quedar-se a viure al mateix barri que els seus pares, i el 20%, al mateix municipi, però en un altre barri. D'aquesta manera, es pot arribar a pensar que la proximitat en la residència podria ser una de les bases del funcionament de les xarxes de parentiu.

Exemples de com la proximitat residencial és una estratègia important en tenim moltíssims. Només per citar-ne uns quants, podem pensar en les vegades en què molts joves independitzats acudeixen a dinar o a sopar a casa del pares, tant per raó d'una visita, per recollir els fills petits que han estat a càrrec dels avis mentre els pares treballaven o aprofitant la proximitat de la casa dels pares al lloc de treball. Aquest seria el cas d'una dona casada entrevistada, que tot i que vivia a la mateixa ciutat que els pares, com que ells vivien més a prop del lloc de la seva feina, hi anava a dinar cada dia durant la setmana⁶. Un altre dels informants entrevistats, que viu sol en un pis⁷, assenyalava que un cop per setmana com a mínim portava a casa dels pares la roba per rentar i aprofitava per dinar amb ells (destacava que aquest era l'únic àpat decent que feia durant tota la setmana). I encara una altra entrevistada explicava com el fet de viure al pis de sobre del dels seus pares i la manca de temps per preparar els àpats per a la seva família havia fet desenvolupar estratègies de suport entre ella i la seva mare, de manera que la filla s'encarregava de la compra de tota la setmana, mentre que la mare, a canvi, cuinava i deixava el menjar preparat a la seva filla⁸.

La transferència de béns, l'aval i la titularitat de la casa

Per començar podem fer referència a les ajudes que es materialitzen en la contribució en espècies, en regals o en donacions diverses, com seria el cas de la pròpia manuten-

---

⁶ Dona casada, 48 anys.

⁷ Home solter que viu sol, 31 anys.

⁸ Dona separada amb una filla, 35 anys.

ció durant l'etapa de convivència a la llar familiar, tot i que aquestes ajudes es poden allargar en el temps i continuar encara que els fills ja s'hagin emancipat. Una altra de les estratègies, que també se sol iniciar mentre els fills viuen a casa dels pares, és el regal, en el qual no només pren part la pròpia família, sinó que es pot fer extensiu a amics i coneguts. Aquests regals poden arribar a convertir-se en una de les entrades de recursos a les llars més important, com seria el cas dels regals de casament, que es fan per tal que una parella s'estableixi i equipi la seva llar, i que poden suposar la contribució a la tinença dels mobles, grans i petits electrodomèstics, roba per a la llar o objectes decoratius, entre d'altres. Aquestes ajudes poden ser essencials en alguns casos, per exemple en famílies en què l'adveniment d'un fill comporta despeses addicionals extraordinàries, que es fan especialment elevades als primers mesos després del naixement.

Quant al suport econòmic, els exemples més clars fan referència a la donació i el préstec de diners per a propòsits concrets, que poden anar des de deixar 5.000 pessetes per poder fer la compra setmanal fins a donar els diners suficients per poder fer un dipòsit per accedir al primer habitatge. Quant a la transferència de diners, autors com Janet Finch (1989) o Agnes Pitrou (1978), apunten que una de les raons principals de la seva existència és el manteniment del nivell social. Per als pares, sobretot els que tenen nivells socials mitjans i alts, sovint es fa incòmode saber que els seus fills no disposen de les mateixes comoditats i confort que ells, i amb els quals van ser criats. Així, moltes d'aquestes ajudes van destinades precisament a la millora de les seves condicions socials, tot i que varien depenent de factors com l'estatus social, l'edat dels fills o la seva situació familiar. Més freqüents i esteses en els diferents àmbits socials són les formes de donació de diners per facilitar l'accés a la propietat o per constituir i augmentar un fons d'estalvi, o també aquesta forma acordada del préstec amb un interès molt baix o inexistent, on no es té en compte la solvència dels receptors ni si podran retornar-lo. Com és d'esperar, entre les famílies amb més recursos econòmics, aquestes donacions poden prendre nivells més elevats però, de tota manera, també és força freqüent entre famílies de nivells socials mitjans o fins i tot baixos. Els efectes que es derivaran de la recepció d'aquestes ajudes marcaran un punt de diferenciació entre uns casos i els altres. Entre les famílies amb més possibilitats econòmiques podrà tenir un efecte accelerador del moment i la manera com s'accedirà a la propietat, i això farà que el seu establiment no només quedi assegurat, sinó que sigui més ràpid. En canvi, entre les famílies que han fet una transferència menor de capital, pot significar la possibilitat definitiva d'esdevenir propietaris, procés que probablement hagués estat obstaculitzat si haguessin hagut de passar pels circuits bancaris ordinaris.

A tots aquests avantatges de les ajudes familiars per sobre de les atorgades pels canals públics o bancaris, s'afegeix el fet que el suport dels pares en forma de préstec temporal pot evitar algunes de les conseqüències força conegudes i normalment gens desitjables. Ens referim a la dificultat de retornar els diners rebuts en préstec. Aquestes situacions acaben sovint amb la introducció de moltes d'aquestes famílies en els circuits de l'assistència social o, senzillament, en la suspensió del crèdit bancari, dificul-

tant així la liquidació dels deutes. D'altra banda, els diners que es deixen en préstec poden tenir múltiples utilitats, des de l'accés a l'habitatge fins a la compra de mobles o la possibilitat d'efectuar canvis i reformes a la casa.

Però no totes les famílies de l'Hospitalet es troben en disposició d'oferir aquestes ajudes, com tampoc tots els implicats accedeixen al seu ajut. En les entrevistes realitzades⁹, hem constatat que tot i que en una bona part dels casos les famílies es presten a oferir ajuda als seus en relació a l'accés a l'habitatge, moltes de les persones implicades es mostren bastant rezeloses a acceptar la intervenció familiar en el que ells entenen que forma part de la seva vida privada, argumentant que la seva independència passa precisament per la resolució d'aquestes problemàtiques amb els propis recursos.

Un dels informants explicava com no havia acceptat l'ajuda dels seus pares quan es va independitzar per anar a viure en un pis compartit amb d'altres amics:

"(...) no, de fet, no, perquè de peles ja vaig dir que tenia la meua independència, i de coses, me'n vaig portar ben poques (...)"

"(...) ni ho vaig demanar que m'ajudessin! De fet, no sé si ho vaig dir expressament que no m'ajudessin, que no feia falta, ... prefereixo ... si puc fer una cosa jo, fer-la i no demanar ajuda"¹⁰.

Altres informants al·ludeixen al fet de la responsabilitat d'assumir per ells mateixos les dificultats que es presenten en certs moments de la vida:

"No, nosotros siempre fuimos bastante ..., con un concepto de la dignidad muy acen-tuado y de la responsabilidad ... pensábamos que si nos íbamos éramos nosotros los que teníamos que asumir todo (...) además, mi familia es una familia obrera (...) por parte de él, tampoco"¹¹.

"No es va plantejar mai (...) nosaltres [ella i la seva germana] hi posàvem molt d'orgull a defensar-nos soles, tampoc no volíem ajuda (...) les relacions eren conflictives (...) no volíem demanar res"¹².

Però no sempre les ajudes són rebutjades, sobretot quan l'individu implicat reconeix la transcendència i l'estabilitat que pretén tenir la seva situació residencial en el futur. Llavors, si no disposa de recursos propis, pot arribar a accedir als ajuts atorgats pels pares:

---

⁹ Cal tenir en compte que els casos que es presenten han estat extrets de la vida real. El treball de camp sobre el que es basa aquest estudi el constitueixen les entrevistes realitzades a persones de diferents edats i classes socials de l'Hospitalet. Només en alguns casos, s'ha incorporat material etnogràfic procedent d'una recerca més àmplia sobre la mateixa temàtica a l'Àrea Metropolitana de Barcelona.

¹⁰ Home solter, 31 anys, comparteix pis amb amics.

¹¹ Dona vídua, 48 anys, viu amb els seus 3 fills.

¹² Dona separada, 35 anys, viu amb la seva filla.

"(...) els mobles me'ls compraré ... això sí que amb ajuda dels meus pares ... de moment els mínims, i després, doncs ja aniré fent"

"(...) ells s'hi van oferir (...) De fet, suposo que també tenen una idea de què, com quan la meva germana es va casar també la van ajudar, i quan l'altra se'n va anar a París també la van ajudar, doncs, ... ara em toca a mi ... sóc el fill número tres i tinc els mateixos drets de fill, per dir-ho així. Jo al principi els hi vaig dir: 'No, tinc un racó, no em fa falta', i el meu pare concretament es va emperrar perquè ... això"¹³.

I altres vegades l'ajut dels pares esdevé bàsic per poder accedir a l'habitatge i iniciar una vida per separat:

"Vam poder pagar ... Bé!, ens van ajudar els pares i així ... "

"Quan vam marxar d'allà ho havíem pagat tot. Quan vam marxar d'allà va servir d'entrada d'aquest [del segon habitatge]"¹⁴.

Que els pares puguin deixar diners als seus fills té un pes molt més rellevant que el del propi valor econòmic, ja que suposa que la família no queda en posició de deute estricta amb cap entitat bancària. Primer, perquè s'espera que els pares no seran tan rígids exigint el pagament dels interessos del préstec. Segon, perquè així eviten la possibilitat de trobar-se en males condicions econòmiques i no poder fer front a les exigències del banc:

"(...) Hi ha una hipoteca, però també ens han ajudat econòmicament amb el pis ... que els hi anem tornant, però sense els interessos que pagaríem en una caixa. Llavors això també ... és un ajut a favor nostre".

"En comptes de demanar una hipoteca tan gran, doncs hem demanat una hipoteca més petita i la resta ens ho han deixat i els hi anem tornant ... (...) sense interessos"¹⁵.

I el fet que els pares prestin aquestes ajudes als seus fills no és viscut com un deure o una obligació, però sí que és justificat dins la lògica de les relacions de parentiu:

"Es van oferir. Va ser normal? Home, potser si jo tingués diners faria el mateix. Si les meves filles em demanen diners per segons què, doncs, potser també els hi deixaré perquè també m'ho han fet a mi així ... "

"Perquè si els tens i els pots ... "¹⁶.

Una altra de les formes que pot prendre l'ajuda de pares a fills en referència a l'habitatge és a través de la fórmula de l'aval o de la titularitat de l'habitatge. D'una banda, quan no es disposa d'aval econòmic propis per demostrar que es pot fer front a les

---

¹³ Home solter, 31 anys.

¹⁴ Parella de fet. Home solter, 37 anys, té 2 fills.

¹⁵ Parella de fet. Home solter, 37 anys.

¹⁶ Parella de fet. Home solter, 37 anys.

despeses generades pel lloguer o la compra d'un habitatge, es pot demanar la intervenció dels pares que, en aquest cas, actuen com a avaladors dels seus fills permetent-los l'accés a l'habitatge. De l'altra, la titularitat de l'habitatge es pot convertir en una estratègia de suport important. Els pares assoleixen la titularitat de l'habitatge de propietat per tal de fer, per un costat, d'avaladors, ja que les entitats bancàries tenen com a únic barem els ingressos dels qui adquireixen el crèdit. També, per tal de no carregar damunt els fills les conseqüències fiscals que es poden derivar de la seva tinença.

Es confirma que a Catalunya la titularitat de l'habitatge recau sobre ego o el seu cònjuge en un 61'5% dels casos, i sobre els pares o els sogres en un 33% de les ocasions. Les dades, però, són especialment rellevants en el cas dels joves de menys de 30 anys. Entre ells, en un 77'6% dels casos, els titulars de l'habitatge són els pares, i en un 4'6% ho són d'altres parents, davant del 17'6% en què la titularitat és dels fills (d'ego o la seva parella). També es pot observar com, a mesura que els fills es van fent grans, va disminuint la taxa de pares propietaris. Aquestes dades, però, no són del tot vinculants, ja que cal recordar que entre el grup de menors de 30 anys també s'inclouen tots aquells fills dependents que viuen amb els seus pares, i també els que viuen en habitatges deixats pels pares.

Taula 11
TITULARITAT DE L'HABITATGE ACTUAL. 1991. CATALUNYA

	Menys de 30 anys			de 30 a 39 anys			de 40 a 49 anys		
	Home	Dona	Total	Home	Dona	Total	Home	Dona	Total
Titular de l'habitatge									
Ego o el seu cònjuge	13,9	21,4	17,6	76,3	84,0	80,2	87,5	89,5	88,5
Pare/mare, sogre/a	81,1	73,9	77,6	21,3	13,6	17,4	11,2	9,2	10,2
Fill/a, gendre/nora	0,2	0,0	0,1	0,0	0,1	0,1	0,4	0,2	0,3
Altre parent	4,7	4,5	4,6	1,9	1,9	1,9	1,1	1,4	1,3
Persona no parenta	0,4	0,4	0,4	0,6	0,5	0,5	0,3	0,3	0,3
Ego comparteix l'habitatge	0,2	0,3	0,2	0,4	0,3	0,3	0,1	0,1	0,1
Està convidat	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Hoste a pensió	0,1	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0
Està empleat	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Altres relacions	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1

Font: Elaboració pròpia a partir de la Encuesta Sociodemogràfica 1991 (INE).

Però d'altres dades poden ser més aclaridores al respecte. Segons Serrano (1996), el 65% dels joves emancipats per via matrimonial entre els 15 i els 34 anys inicien la vida en comú en un habitatge en propietat, on el titular és ego o el seu cònjuge.

Tanmateix, entre aquests mateixos joves es detecta que en un 12% dels casos aquest habitatge és propietat dels pares. Es confirma, doncs, que aquest percentatge és el resultat de la solidaritat familiar. Quant al lloguer, només un escàs 24% de les parelles s'estableixen com a primer habitatge després del casament en un habitatge de lloguer. Segons l'autor, aquesta forma de tinença es dona, sobretot, en els casos en què la família no ha col·laborat en l'accés o ho ha fet de manera reduïda. Així, les ajudes familiars esdevenen en moltes ocasions determinants en l'emancipació dels fills.

La donació, el préstec i l'herència de l'habitatge

Un altre tipus d'ajut que hem observat a l'Hospitalet i que s'estableix habitualment de pares a fills és el de la transmissió en herència, la donació o el préstec de l'habitatge. El paper de la família en la ubicació i l'establiment social dels individus i en la constitució del seu patrimoni ha estat, la major part de vegades, determinant, sobretot en les àrees rurals catalanes. L'accés a la terra o a l'activitat econòmica passava a través del llinatge o del grup domèstic. Per tant, la situació familiar, la situació de la casa, determinava més que cap altra cosa, el destí dels individus en tots els àmbits de la seva vida. Hi havia una gran relació entre els sistemes successoris i l'organització familiar¹⁷. Avui en dia, tal i com assenyalen Bestard i Contreras (1995) fent referència a l'àrea de Barcelona, se segueix mantenint aquesta ideologia de la "casa de família" (*casa pairal* en el cas de Catalunya) com a símbol de col·laboració i de continuïtat familiar, convertint-se en un principi d'identitat en la construcció moderna de les relacions de parentiu en els àmbits urbans. Aquesta ideologia de la casa com a centre serà vinculant en els processos de mobilitat residencial i familiar.

Tot i que aquest fenomen de la transmissió del patrimoni familiar entre generacions ha estat objecte de moltes recerques sobre el passat i, especialment, a les àrees rurals catalanes, avui en dia no disposem de gaire treballs que n'analitzin el funcionament en àrees urbanes actuals, en part a causa de la dificultat de la seva anàlisi¹⁸.

Segons les entrevistes realitzades, les ajudes en aquest cas poden prendre formes molt diverses. Una de les formes consisteix a transmetre als fills, tant a través de l'herència, la donació o el préstec, l'apartament o la casa perquè s'hi puguin allotjar i començar la vida en parella. Aquesta donació o préstec es pot fer a nivell formal, arrançant els papers i fent la donació notarial, o a nivell de paraula. En aquest cas, sovint es deixa l'habitatge comptant que poc a poc la parella s'anirà establint i que, passat un temps, podrà aconseguir un habitatge sense la mediació familiar. En un dels casos entrevistats, la parella referia com el pare del noi els havia deixat una casa per tal que s'hi poguessin instal·lar donant-los un termini màxim de cinc anys, a partir dels quals se

---

¹⁷ Per a una visió general es pot consultar Prat, J.; Martínez, U.; Contreras, J.; Moreno, I. (eds.) (1991) sobre les diverses estratègies de reproducció a l'estat espanyol. Per al cas de Catalunya, es pot consultar Ponce, S.; Ferrer, L. (coords.) (1994). De fet, hi ha una extensa bibliografia sobre el tema. Per a més informació, vegeu la bibliografia recomanada per Dolors Pelegrí (1996) a la Revista d'Etnologia de Catalunya, núm.8.

¹⁸ Hem de tenir en compte que hi ha lleis que protegeixen els documents personals. En aquest sentit, els protocols notariais (escriptures de donació, herències, etc.) només es poden consultar si tenen més de 100 anys. Així, encara no es poden estudiar els del segle XX, I, per tant, només ens podem basar en allò que la gent explica sobre la transmissió patrimonial.

suposava que aquesta ajuda inicial ja no seria necessària. En altres casos, l'habitatge és cedit a canvi d'un lloguer, encara que la major part de vegades és inexistent o purament simbòlic. Fins a l'entrada en vigor de la L.A.U., també es podia fer la cessió entre vius, facilitant així que moltes parelles joves poguessin accedir a l'habitatge on havien viscut sempre amb els seus pares, amb un lleuger augment de la renda del lloguer, cosa que permetia al jove gaudir de la seva pròpia casa i, a més, poder-se quedar al mateix barri on havia viscut sempre. En aquest cas, la subrogació era un instrument força utilitzat, ja que moltes vegades es podia fer coincidir l'emancipació dels fills amb el moment de la jubilació dels pares o el seu accés a un habitatge de propietat. Aquest seria el cas d'una dona de 22 anys que va decidir començar a viure en parella quan els seus pares van poder comprar un habitatge. D'aquesta manera, la noia va poder quedar-se a casa seva amb la nova parella, amb un contracte de lloguer de renda antiga, només incrementat pel mínim marcat per la llei (15%), més l'increment del cost de vida anual.

D'altra banda, tal i com suggereix Martine Segalen (1992), també podem considerar com una forma d'herència o com a donació indirecta el fet de gaudir d'una residència secundària. D'un costat, perquè aquests segons habitatges sovint es converteixen en residències principals quan són ocupats pels fills que s'emancipen. I la majoria de vegades es tracta de residències fora de la ciutat. Un dels casos recollits és el d'una parella que se'n van a viure junts quan la mare del jove els cedeix l'apartament de la costa per tal que no hagin de tenir despeses de la casa durant els primers temps de convivència. D'una altra banda, si els pares disposen d'una segona residència al camp o en una altra regió, durant les vacances poden rebre els fills i els néts. Així, es pot gaudir d'aquest habitatge sense haver de tenir-ne a càrrec les despeses de manteniment. Alhora, això pot ajudar a la jove parella a conservar un nivell de vida similar al dels seus pares. Una parella entrevistada, deia al respecte d'una masia fora de la ciutat que tenen els pares:

"(...) és prou gran com perquè a l'estiu hi poguéssim anar tots els cosins amb famílies senceres i tots allà".

"Per part materna això és el que ha aconseguit aglutinar-nos, i seguir-nos aglutinant perquè encara, per exemple, demà al migdia nosaltres marxarem cap allà i ens passarem fins al dia de Sant Joan, diguem-ne, en aquesta masia ...".

"la casa (...) té tres pisos, i cadascun d'aquests pisos els han agafat tres germans. La masoveria que està adossada a aquesta casa té dos pisos, i s'han agafat dos pisos per dos germans més".

"(...) Clar, jo ho veig, és un autèntic luxe això".

"Fins i tot, si hi ha els meus pares, a vegades et permet que es quedin les filles una estona i tu te'n pots anar al cine, o a fer alguna cosa ..."¹⁹.

Però, tal i com dèiem abans, i atesa la dificultat de trobar l'habitatge buscat, també hi ha persones que no estan disposades a acceptar la intervenció familiar en els afers per-

---

¹⁹ Parella de fet. Home solter, 37 anys.

sonals. Una dona entrevistada feia referència que, tot i la voluntat dels pares per donar-li un habitatge, la seva autosuficiència tenia més valor que cap altra cosa:

"(...) Pero ... no les pedía dinero. De hecho no los necesitaba y yo creo que en el fondo eso también les dolía porque en el piso en el que vivimos ahora ... Resulta que ellos compraron un piso para cada hijo, para los cuatro que éramos, (...), los tres en el mismo bloque (...) Y no nos lo dijeron y cuando yo me fui de alquiler ellos ya tenían estos pisos. Mi padre no me lo dijo nunca, nunca. Yo estuve cuatro años de alquiler y entonces cuando la propietaria lo reclamó, estuve en casa buscando otro piso, entonces es cuando me lo dijeron. Entonces es cuando me dijeron que tenían un piso para cada hijo. Y entonces me lo dieron. Bien!, no me lo dieron nunca"²⁰.

La coresidència i la recoresidència

Però també els fills poden prestar ajut econòmic als pares per tal que aquests puguin fer front a les despeses provocades per l'habitatge. El suport que els fills, i sobretot les filles, desenvolupen de cara als pares en els moments que cauen malalts o es fan grans suposa un dels camps d'assistència familiar més importants, i en el qual les xarxes de parentiu prenen dimensions extraordinàries²¹.

Un dels homes entrevistats, provinent d'una família amb pocs recursos econòmics, però que amb el temps ha pogut consolidar la seva situació econòmica i actualment té una feina que li aporta alts ingressos, presentava un discurs en el qual feia esment del fet que els pares havien fet tots els esforços pertinents perquè ell pogués estudiar i col·locar-se en una bona empresa. Ara que ell està en situació de poder invertir aquesta situació, veu que encara que els pares puguin viure perfectament, la seva contribució econòmica representa, d'alguna manera, la devolució de l'esforç fet abans pels pares.

*"(...) contribueixo a què les despeses de la casa vagin millor".
"Ara que tinc peles i podem viure una mica millor, doncs, anem a aprofitar-ho"²².*

El mateix informant destaca que tampoc no li importaria buscar un habitatge més a prop de la seva mare per tal de poder col·laborar en les tasques d'assistència que ella pugui necessitar amb el temps.

"(...) també pots anar a viure allà prop per si has de donar un cop de mà".

De tota manera, pel que fa a l'atenció a les persones grans, els diversos entrevistats

---

²⁰Parella de fet homosexual. Dona soltera, 50 anys.

²¹Per a més informació sobre l'assistència, l'atenció i la cura de les persones grans, es poden consultar diversos articles de Dolors Comas d'Argemir que apareixen citats a la bibliografia i, a partir dels quals, hom pot remetre's a les fonts bàsiques, sobretot dels treballs que s'han desenvolupat sobre la solidaritat familiar en aquest camp.

²²Home solter, 36 anys. Viu amb la mare i un germà.

coincideixen que preferirien no haver-se'n de fer càrrec però que, d'alguna manera, és tornar amb serveis el que els pares han fet per ells en el passat.

A nivell estadístic, podem veure com en deu anys, des del 1981 al 1991, el nombre d'habitatges a Catalunya en què conviuen dos o més nuclis familiars ha passat de ser de 20.000 a 1.800 (val a dir, però, que s'hi registra el percentatge de famílies que no s'han pogut formar)²³.

Ens fixem en aquesta dada perquè, malgrat la voluntat d'ocupar un habitatge diferent al familiar que tenen els individus que inicien la vida en parella, hi ha moments concrets del cicle vital en els quals no és estrany que es produeixi una etapa de coresidència, encara que sigui només temporal. Si fem una ullada als casos en què es pot arribar a atorgar aquesta forma d'ajut consistent en l'ocupació d'un habitatge per dos nuclis familiars, i per tal de centrar l'anàlisi en fets concrets, podem començar per observar que no és un fet gaire usual que els fills casats visquin a casa dels pares. De fet, el nombre de llars familiars on conviuen dues famílies així ho confirma.

Però aquest punt és especialment interessant perquè el que es comença a percebre és que, si bé aquestes llars extenses i múltiples han sofert un descens als darrers anys, el que ha canviat de manera important és l'estructura d'aquestes llars. Segons Xavier Roigé (1997), actualment la coresidència és la forma de creació més habitual dels grups extensos i múltiples. Així, les llars extenses serien una estratègia residencial adoptada quan pare o mare vells han enviuat i necessiten assistència.

Però la coresidència pot ser el resultat d'estratègies ben diverses. En aquest cas, com que el que interessa és la seva relació amb l'habitatge, ens centrarem en alguns casos concrets: quan els pares grans van a viure a casa dels fills o hi van a passar temporades i quan els fills tornen a casa dels pares.

Les diverses enquestes sobre la tercera edat realitzades en aquests anys mostren que els vells viuen sols o en parella mentre poden ser autònoms i valdre's per ells mateixos, tot i que es mantenen en contacte amb els parents propers. Tanmateix, també es confirma que en el moment que necessiten assistència el més normal és que vagin a viure a casa dels seus fills, com a conseqüència de problemes de salut, per raons afectives o per motius econòmics. Segons les dades de què disposem, a l'estat espanyol, el 80% de les àvies de més de 90 anys, el 70% de les de 85 anys i el 45% de les de 80, viuen en grups familiars (Roigé, 1997).

D'aquesta manera, els pares grans poden establir-se a casa d'algun dels seus fills de manera estable i permanent, però també poden anar alternant les seves estades a les cases dels diversos fills. Així, aquesta residència alternada es pot donar en períodes de

---

²³ Dades facilitades per Carme Trilla, de la Direcció General d'Arquitectura i Habitatge, en el moment en què es va fer aquesta recerca.

vacances, en moments de malalties concretes o també per ajudar els fills en la cura dels néts. Per tant, caldria distingir la residència més estable de l'altra temporal.

D'altra banda, tenim força casos que ens demostren que cada cop es donen també més ocasions de recoresidència dels fills a casa dels pares, que pot ser condicionada per diversos factors. Als darrers temps, s'ha observat que es donen molts casos de retorn a casa dels pares després d'un període de convivència en parella i rere el trencament de la relació conjugal, sobretot en el cas de separació o divorci més que no pas en casos de viduitat. En aquest cas, aquesta solució sol ser viscuda de forma bastant traumàtica per la persona que retorna, ja que porta implícita l'assumpció d'un fracàs personal, i esdevé una mena de pas enrere que posa de manifest la dificultat de superar de manera autònoma, les dificultats que es presenten al llarg de la vida. Per tal d'il·lustrar algunes de les situacions que es poden donar en aquests casos de retorn a la llar familiar, prenem dos casos extrets de les entrevistes realitzades a persones que viuen a l'Hospitalet de Llobregat en els quals aquest procés es produeix per raons totalment diferents, però que tant en un cas com en l'altre es produeixen després d'un llarg període d'independència familiar i residencial²⁴.

Per exemple, tenim el cas d'una dona que, casada, amb un fill petit i embarassada del segon, veu com el seu marit té un accident que el deixa inhabilitat per tornar a treballar, i convalescent a casa. Al moment de l'accident, tota la família es va mobilitzar per oferir-li ajuda, però els mesos van passar i finalment es veié en la necessitat de repensar el seu futur. El poble on vivien era molt petit, i no li podia oferir garanties de feina ni seguretat per quedar-s'hi. Llavors es va veure obligada a tornar a casa de la mare a l'Hospitalet. Tornar a casa de la mare no era la situació desitjada, però amb dos fills petits i el marit, que tenien necessitat constant d'assistència, va decidir que si anaven a viure a l'Hospitalet, ella podria anar a treballar tranquil·la sabent que la seva mare, una dona vídua, podria fer-se càrrec de la resta de família.

"(...) entonces es cuando yo planteo en casa la necesidad de quedarme a vivir allí, con mi madre, porque mi hermano, mientras estábamos aclimatándonos y yo trabajando, ya ... se casa, ... y planteo la cuestión de 'me busco una vivienda para nosotros y mi madre se queda sola, o nos quedamos a vivir y vivimos o bien nosotros con mi madre y mi madre con nosotros, de aquella manera'"²⁵.

Però com acabem d'assenyalar, aquests processos solen ser durs per a la persona implicada, i sovint s'intenta l'adaptació a través de la demostració que, de tota manera, se segueix sent autosuficient i responsable dels seus:

"(...) y yo asumo la responsabilidad del piso... lo planteamos así y lo que hacemos es que a mi madre le compramos el piso por el precio que, un poco, era lo que costaba o

---

²⁴ Si es vol tenir una visió més àmplia de la importància que pren l'habitatge en els processos de ruptura conjugal, es pot consultar el treball de Mascarell i Rico (2000).

²⁵ Dona casada, 47 anys.

lo que habían pagado por el piso en esos momentos. (...) De manera que yo, lo que pretendía era tener mi propia casa, o como mínimo, no vivir dependiendo de mi madre y que la situación al contrario ya me parecía más normal. Es decir, que mi madre estaba sola y que en aquellos momentos, que dependiera de mí... Dependier, en el sentido que no estuviera yo viviendo a costa de que la casa era de ella, a mí no me parecía bien... no es que no me pareciera bien... es que yo tengo mi manera de ser y de pensar... y acordamos esto: 'yo le compro a mi madre la casa, me la voy pagando... pues al cabo de 'x' años se la terminé de pagar, y mi madre vive ahora conmigo, no vivo yo con ella. Y así está la cosa".

El segon cas que volem il·lustrar és el d'una dona jove separada que viu amb la seva filla. En aquest cas, després de la separació conjugal, ella va començar a buscar un pis dintre de les seves possibilitats on poder-s'hi establir amb la seva filla, però la dificultat de trobar el que buscava la va portar a contemplar la possibilitat de tornar a la casa dels pares, que tenien un edifici de dues plantes del qual només utilitzaven el primer pis. La relació amb els pares sempre havia estat força tensa, i ella preferia no haver de menester la seva ajuda, però el fet de tenir una filla petita la va decidir a acceptar la proposta. Igual que al cas anterior, l'entrevistada destaca que no volia haver de deure res als seus pares, i per això va demanar diners al banc, per fer-hi les reformes convenients i, a més, fer reformes a casa dels pares per, d'alguna manera, tornar-los l'ajut:

"(...) per a mi no era gens atractiva la idea (...) però en aquell moment vaig estar buscant molts pisos de lloguer molt petitets, estudis o així, (...) i lo més baratet eren 35-40 i autèntics ... vull dir, petitíssims i que havies de fer obres i ... una porqueria. A més, era el màxim que podia pagar. Llavors els meus pares em van plantejar: 'doncs si estàs ara amb la nena i tal com estàs, vine a viure a casa' (...) però jo nomès de pensar-ho m'horroritza ... jo no puc viure amb els meus pares, seria impossible, m'haguès tornat boja (...) llavors vaig plantejar arreglar-me lo de dalt, arreglar-m'ho per a mi i que fos per a mi i completament separat. Llavors per fer això jo havia de demanar un préstec al banc, però lo que he de pagar de préstec ... és que seria un lloguer".

"Jo vaig demanar un préstec de bastant més del que jo necessitava per fer-los-hi obres a ells a baix per arreglar-los-hi tot, i també els vaig deixar ... vaig demanar 600.000 pesetes més del que necessitava per donar-los a ells casi per ... pagar d'alguna manera (...) A veure, jo no tinc cap deute econòmic amb els meus pares (...) però bé, és per dir ... 'no dec res, no?'²⁶.

Malgrat tot, l'entrevistada reconeix que ha fet tot el possible per mantenir-se distanciada dels pares i així poder reservar la intimitat, tot i que viu dalt mateix de casa seva:

"(...) tinc una necessitat de marcar els espais, tinc la sensació que si començo a obrir la porta i dir: 'puja', ja perdré el meu espai i, és que si no hi ha una invitació prèvia, no puja [la mare], m'entens? Ni jo vaig a casa d'ells".

---

²⁶ Dona separada, 35 anys. Viu amb la filla.

Un altre cas en què els fills solen ser els que es desplacen a casa dels pares és quan necessiten assistència, i els fills van a cuidar-los. Aquests casos solen ser els més corrents quan hi ha una previsió de successió en l'habitatge dels vells. Així, si els pares tenen un pis en propietat i els fills viuen en un habitatge de lloguer, pot donar-se el cas que siguin els joves els qui abandonen l'habitatge de lloguer, comptant que molt probablement després ja es quedarà l'altre en propietat. Aquest fet està molt relacionat amb ideologies a l'entorn de l'equivalència entre el fet de fer-se càrrec dels vells i, a canvi, quedar-se amb els seus béns, en aquest cas, amb el seu habitatge²⁷. Un dels homes entrevistats, que viu amb el seu germà petit i la seva mare, fa referència precisament a aquest fet en els següents termes:

*"(...) D'alguna forma, la idea general és que com que els que cuidem a la mare són els dos germans, lo raonable és que quan ella no estigui, doncs, seguir vivint en el pis nosaltres dos i que, d'alguna forma, el pis sigui nostre. I de fet, la meua mare va fer testament en aquest sentit"*²⁸.

De tota manera, encara que aquesta sigui la voluntat escrita, els criteris econòmics i de posició de cada fill també prenen un paper fonamental en l'elecció de com i a qui s'ha de fer la transmissió:

"(...) De fet, la situació real és que, independentment del que estigui escrit, lo més probable és que el pis acabi sent del meu germà i que jo, d'alguna forma, si em vull quedar, em quedo, i si vull marxar, marxo al meu propi pis, perquè econòmicament jo estic una mica millor que el meu germà, de manera que és més probable que jo marxi i em busqui el meu propi pis que no pas que ho faci ell".

"(...) El que està a casa i està fent la feina de cuidar és al que eventualment li acabarà caient, vulgui o no vulgui".

En darrer lloc, fent referència als moments que la recoresidència es presenta com a estratègia desenvolupada per donar sortida a les dificultats que es presenten quant a l'habitatge, també es pot donar el cas que els fills vagin a viure a casa dels pares només de manera temporal o itinerant. Així, aquesta situació és força usual quan la persona ha hagut de canviar de lloc de treball urgentment i no ha tingut temps de buscar un habitatge a la nova població, en cas de caure malalt, etc. També es dona la situació de parelles joves que no tenen fills i que quan un dels dos ha de passar una temporada fora de casa o fer tornos laborals en horari nocturn, l'altre membre de la parella es desplaça a casa d'algun familiar per no estar sol. Més usual encara és que els fills passin temporades de vacances a la segona residència dels pares, com ja hem apuntat quan parlàvem de les cessions de l'habitatge. De vegades, també es donen petits moments de coresidència quan els pares han de sortir o no es poden fer càrrec dels fills, i els nés es queden a casa dels avis, que en tenen cura, i aquesta situació es pot allargar des d'un dia fins al període complet de les vacances escolars.

---

²⁷ Al refranyer popular es poden trobar moltes frases que reproduïxen aquest factor de la prioritització en la successió patrimonial a canvi de la cura i l'atenció dels pares.

²⁸ Home solter, 36 anys.

5. Les necessitats d'habitatge i el cicle de vida

Al llarg d'aquest treball hem constatat que existeixen múltiples aspectes, provinents del camp més social i cultural, que no poden ser marginats si hom pretén esbrinar les implicacions que té l'habitatge sobre els grups socials.

L'habitatge esdevé llar des del moment que els seus habitants, generalment un grup familiar, l'ocupen i el transformen en quelcom personal i íntim. La casa, com a realitat social, comença a esdevenir objecte de comprensió quan deixa de ser considerada una mercaderia i es converteix en l'espai on es desenvolupa una bona part de la vida de les persones i, per tant, quan es manifesta com a l'expressió dels seus ocupants, tant dels seus gustos com de les seves necessitats; el centre de les interaccions familiars i socials, l'espai relacional dels membres de la unitat familiar i el punt de referència vers l'exterior de tots els seus components (Roigé i Mascarell, 1996). Així, la casa es constitueix com a l'espai de pertinença familiar, perquè socialment és l'espai de la família. És la família la que accedeix i utilitza aquest espai físic i, per tant, el coneixement de la realitat familiar i de la seva evolució resulta imprescindible a l'hora de planificar les necessitats o les demandes immobiliàries per articular polítiques concretes sobre l'habitatge.

Als diversos apartats d'aquest article, hem vist com les famílies han experimentat als darrers decennis, significatives transformacions, de manera que en un parell de dècades s'ha produït una diversificació de les formes residencials. Hem vist quina ha estat la rellevància d'aquests canvis a la ciutat de l'Hospitalet que, com la resta de municipis de l'àrea de Barcelona, manifesten les modificacions que s'estan produint en nivells més generals, el conjunt de Catalunya, l'estat espanyol o fins i tot d'Europa.

Hem pogut constatar també que, si bé estem assistint a una diversificació de les formes de convivència, segueix posant-se en relleu la importància de les xarxes de suport entre els parents, que prenen un paper fonamental en la mobilització familiar i en la resolució de les diverses problemàtiques que es presenten als nuclis residencials al llarg de la seva vida. En aquest sentit, hem vist quines són algunes de les estratègies que les famílies posen en funcionament per col·laborar amb els seus parents en l'accés a l'habitatge o en l'acompliment de les diverses necessitats que es plantegen en relació a aquest bé. La casa és, per tant, un afer de família.

Com assenyala Iglesias de Ussel (1993), tenir en compte la diversitat de necessitats familiars resulta avui imprescindible per definir, interpretar i programar una política d'habitatge que aspiri a satisfer les necessitats canviants dels ciutadans.

Si a través de l'anàlisi de les estratègies, es perceben les principals aspiracions familiars (el desig d'espai, de propietat i constitució d'un patrimoni, de proximitat, etc.), per què no intentar que les polítiques públiques centrin els seus esforços en la satisfacció d'aquestes variades esferes en lloc de fixar-se només en l'accés? De fet, donar una dimensió familiar a la política d'habitatges és reconèixer que els individus tenen facultat per efectuar eleccions i arbitrar els propis desitjos, sense haver-los d'imposar una

trajectòria residencial tipus. La política d'habitatge ha d'afavorir el desenvolupament de les estratègies familiars per sobre de les estratègies públiques? Podria, realment, fer una tasca d'acompanyament a fi de preservar la llibertat i la iniciativa de les famílies?

Des del nostre punt de vista, una perspectiva possible seria la de desenvolupar una política general de mobilitat –on es contempli la conveniència dels canvis i les modificacions en l'habitatge– i, alhora, de fluidesa –acompanyant les eleccions de les famílies, sense imposar normes o models. Pertoca a l'Estat, en aquest escenari, tractar d'eliminar els obstacles amb què topen avui en dia els grups familiars o bé de reconduir-ne les estratègies residencials a través de normes jurídiques més flexibles, de transferències socials ben establertes, i de formes de finançament més equilibrades.

Només dedicant esforços al coneixement profund de les estructures familiars es pot tractar de buscar solucions als problemes d'habitatge amb què es troben les famílies de l'Hospitalet de Llobregat –i especialment els joves–, i sense les quals, els processos de mobilitat urbana i d'emigració de la ciutat, seguiran sent la tònica descriptiva en les anàlisis demogràfiques i socials dels propers anys.

Bibliografia

Anuari Estadístic de Catalunya 1997. Barcelona, Institut d'Estadística de Catalunya, 1998.

BESTARD, J., CONTRERAS, J. "La 'casa pairal' en Catalogne urbaine". Gullestad, M., Segalen, M. (Dir.). En: *La famille en Europe*. Paris, La Découverte, 1995, p. 77-91.

CABRÉ, A. "Volverán tórtolos y cigüeñas". Garrido, L., Gil, E. (Ed.). En: *Estrategias familiares*. Madrid, Alianza Universidad, 1993, p. 113-131.

Cens de Població 1991. Barcelona, Institut d'Estadística de Catalunya, 1992.

COMAS D'ARGEMIR, D. "Noves formes de família". En: *Revista del CIFA*, núm. 11, (1993), p. 25-31.

COMAS D'ARGEMIR, D. "Els canvis en les estructures i formes de convivència". En: *La nova Europa social i els municipis*. Barcelona, Diputació de Barcelona i CIFA, 1997, p. 11-25.

Encuesta Sociodemográfica 1991. Cataluña. Madrid, INE, 1992.

Enquesta de la Regió Metropolitana 1990. Barcelona, IEM, 1991.

Eurostat. Anuario 1995. Luxembourg, Office for Official Publ. of the European Communities, 1996.

FLAQUER, L. "Família i noves formes de convivència". Giner, S. (Dir.). En: *La societat catalana*. Barcelona, Institut d'Estadística de Catalunya, 1998, p. 401-415.

FLAQUER, L. "Família, mercat i estat de benestar". En: *La societat catalana* [opus cit.] p. 397-415.

FINCH, J. "Support between kin: who gives what to whom?" En: *Family Obligations and Social Change*. Cambridge, Polity Press, 1989, p. 13-56.

IGLESIAS DE USSEL, J. "Vivienda y familia". Garrido, L. i Gil, E. (Ed.) En: *Estrategias familiares* [opus cit.], p. 335-356.

Informe sobre la situación de la familia en España. ALBERDI, I. (Dir.). Madrid, Ministerio de Asuntos Sociales, 1995.

LE GALL, C.; MARTIN, C. "Construire un nouveau lieu familial: beaux-parents et beaux-grands-parents". Gullestad, M. i Segalen, M. (Dir.). En: *La famille en Europe* [opus cit.], p. 201-219.

MASCARELL, M. *Família i habitatge a l'Hospitalet de Llobregat*. [Treball inèdit], 1997.

MASCARELL, M., RICO, M. "Qui es queda amb què? L'habitatge en els processos de separació conjugal". En: *Revista Catalana de Sociologia*, núm. 12, (2000), p. 41-64.

PITROU, A. "Un reseau discret de solidarité". En: *Les solidarités familiales. Vivre sans famille?* Toulouse, Privat, 1978, p. 65-89.

ROIGÉ, X. "Noves famílies, vells problemes". En: *Revista d'Etnologia de Catalunya*, 1996, núm. 8, p. 62-76.

ROIGÉ, X. "Antropología y transformaciones de la familia". Prat, J., Martínez, A. En: *Ensayos de Antropología Cultural*. Barcelona, Ariel, 1996, p. 344-356.

ROIGÉ, X. "Les xarxes de parentiu". Giner, S. (Dir.). En: *La societat catalana* [opus cit.] p. 417-441.

ROIGÉ, X., MASCARELL, M. "Viure a la casa, viure en família. Habitatge i transformacions de la família a la Catalunya actual. En: *La Punxa*. (Revista del Col·legi Oficial d'Aparelladors Girona), núm. 23, 1996, p. 18-33.

SEGALEN, M. *Antropología histórica de la familia*. Madrid, Taurus Universitaria, 1992.

SERRANO, P. "La vivienda como determinante en la emancipación juvenil". En: *La edad de emancipación de los jóvenes, determinantes y efectos*. [Seminari Urbans] Barcelona, CCCB, 1996.

TRILLA, C. "Alteracions i mecanismes de regulació del mercat de l'habitatge a Catalunya". En: *Revista Econòmica de Banca Catalana*, núm. 103 (1994), p. 13-24.